

2013

“Het was echt een mooie dag” Over zelfreflectie
in het Speciaal Basisonderwijs

Dorien van Westrienen

Master Special Educational Needs

Fontys Opleidingscentrum voor
Speciale Onderwijszorg

Jos Bergkamp, studiebegeleider

1-6-2013

De afbeelding op de voorzijde is op 29 mei 2013 verkregen via
<http://slowbuddy.com/inspiration/25-most-popular-smileys/>

Inhoudsopgave

1. Samenvatting	p 4
2. Hoofdstuk 1 Introductie	p 5
3. Hoofdstuk 2 Theoretisch kader	p 8
1. Ouders en school	p 8
2. Schoolpraktijk	p 10
3. Rol van de leerling	p 11
4. Interventie	p 12
5. Beantwoording deelvraag 1	p 12
4. Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethodologie	p 14
1. Opzet van dit onderzoek	p 14
2. Interventie	p 16
3. Validiteit	p 17
4. Ethiek	p 18
5. Hoofdstuk 4 Data analyse en resultaten	p 20
1. Dataverzameling	p 20
2. Verloop en aanpassingen	p 20
3. Datapresentatie	p 21
6. Hoofdstuk 5 Beantwoording onderzoeksvraag; conclusies en discussie	p 27
1. Beantwoording deelvragen	p 27
2. Beantwoording hoofdvraag	p 28
3. Reflectie op het onderzoeksproces	p 29
4. Reflectie op de rol van de leerling	p 30
5. Reflectie op mijn rol als onderzoeker	p 30
6. Professionele ontwikkeling	p 31
7. Aanbevelingen	p 32
7. Literatuurlijst	p 34

8. Bijlagen

A. Toestemmingsformulier	p 36
B. Vragenlijsten	
1. Vragenlijsten leerlingen	p 38
2. Vragenlijsten ouders	p 40
C. Inge vulde vragenlijsten	
1. Inge vulde vragenlijsten leerlingen vóór de interventie	p 46
2. Inge vulde vragenlijsten ouders vóór de interventie	p 52
D. Citaten van leerlingen	
1. Citaten weergegeven in chronologische volgorde	p 59
2. Tekstanalyse van de citaten	p 60
3. Aantal toegekende beloningen	p 61
E. Vragenlijsten	
1. Inge vulde vragenlijsten leerlingen na de interventie	p 62
2. Inge vulde vragenlijsten ouders na de interventie	p 68
F. Logboek	p 70

Samenvatting

Voor u ligt het resultaat van een praktijkgericht onderzoek naar het beïnvloeden van gedrag van leerlingen in het Speciaal Basisonderwijs (SBO). De onderzoeksvraag luidt: *“Leidt het betrekken van de leerling in de communicatie over zijn gedrag tot bevorderen van positief gedrag?”*. De leerlingen waarover dit onderzoek gaat zijn allen op het SBO aangemeld met een leerachterstand en/of gedragsproblemen. De opzet is tweeledig: er is een interventie gepleegd waarbij leerlingen gedurende drie weken hun eigen gedrag beoordeelden en beloonden met een smiley, en er is onderzoek gedaan naar het belang van ouderbetrokkenheid bij het beïnvloeden van gedrag. De conclusie is door de afgebakende duur en omvang van het onderzoek niet te generaliseren. Uit de analyse van de argumenten van de leerlingen voor het behalen van een smiley, bleek dat zij zichzelf overwegend positief beoordeelden en hierbij werkgerelateerd argumenteerden. Observaties doen vermoeden dat leerlingen gedurende het onderzoek steeds makkelijker en beter konden beargumenteren of zij een beloning verdiend hadden.

Tijdens de interventie werd ik verrast door de manier waarop leerlingen naar hun eigen gedrag kijken. Ze oordeelden doorgaans positief en gunden zichzelf een tweede kans. Jezelf steeds weer de kans geven om je gedrag te verbeteren zie ik als een kracht van deze leerlingen waar ik van kan leren. In het vervolg van dit onderzoek zal ik blijven vragen hoe leerlingen zichzelf zien. Zo wil ik werken aan meer zelfreflectie bij de leerlingen en mijzelf.

Hoofdstuk 1: Introductie

“Hallo, met Dorien, de juf van Aymen”¹

“Hallo juf, wat is er?”

“Ik bel om te vertellen dat Aymen hard gewerkt heeft vandaag.”

“Ok, ik zal het met hem bespreken, wat heeft hij gedaan?”

“Hij heeft hard gewerkt en ik ben trots op hem. Dat is toch leuk om te horen?”

“Belt u daar voor? Dus hij heeft niks gedaan? Ok, ok, gelukkig! Dank u wel juf!”

Dit is een korte weergave van een telefonisch gesprek met de moeder van een van mijn leerlingen.

Bovenstaand gesprek is de aanleiding geweest voor het onderwerp van dit onderzoek. Ik ben groepsleerkracht van leerlingen tussen de zes en tien jaar oud op een school voor Speciaal Basisonderwijs (SBO) in een achterstandswijk van een grote stad. In bovenstaand kader beschrijf ik de verbazing van een moeder wanneer ik haar bel om te vertellen dat haar zoon een goede dag zonder incidenten had. De moeder van deze leerling wordt wekelijks gebeld met een negatieve aanleiding: het gedrag van haar zoon. De verbazing van de moeder over het feit dat ik belde en het goed gegaan was, trof me.

In het onderwijs zijn we dagelijks bezig met het beïnvloeden van gedrag van kinderen. Hierbij spelen ouders een essentiële rol. *“Vorming en opvoeding worden in het basisonderwijs als een gezamenlijke verantwoordelijkheid van ouders en school beschouwd”* (Smit e.a., 2005). Ouderbetrokkenheid moet vergroot worden omdat we uit onderzoek (Geurts, 2010) weten dat ouders cruciaal zijn voor het aanleren en beïnvloeden van gedrag van kinderen. Tegelijk is het gebrek hieraan een veelgehoord onderwerp in de media, op scholen en in de politiek. Wanneer verwachtingen op elkaar afgestemd worden, zal ouderbetrokkenheid bijdragen aan het bevorderen van positief gedrag in de klas.

Er is bij ons op school geen consistentie in hoe ouders benaderd worden over het gedrag van hun kind. Een beschrijving van mogelijke manieren en reacties van ouders volgt in hoofdstuk twee. Er is wel consistentie in het gebruiken van een beloningssysteem en een time-out procedure. Beide procedures worden eveneens in hoofdstuk twee van dit schrijven toegelicht. Ik heb het idee dat leerlingen die bij ons op school komen vaak niet weten of hun gedrag wel of niet gewenst is. Leerlingen tonen gedrag dat wellicht passend is in situaties buiten de school, maar niet past binnen de schoolcultuur. Kaldenbach (2011) richt zich op de verschillen tussen straatcultuurgedrag en schoolcultuur. Hij schrijft: *“Voor leerlingen met een straathouding is de school de belangrijkste plek waar ze de vaardigheden leren die noodzakelijk zijn om vooruit te komen in de maatschappij.”* (2011 p.23) Leerlingen hebben in

¹ Namen zijn in verband met privacy gefingeerd

de andere omgevingen waar ze komen een andere manier van gedragen en leren daar niet de regels van wat Kaldenbach de “burgerlijke cultuur” noemt en die volgens hem belangrijk zijn om vooruit te komen in de samenleving. Door middel van het inzetten van een beloningssysteem, leren leerlingen (in de ogen van het team) gewenst gedrag aan. Mijn ervaring is dat de inzet van het beloningssysteem voor rust zorgt bij de leerlingen en leerkrachten. Wanneer leerlingen grofweg weten wat passend gedrag is binnen de school, kunnen zij wellicht ook hun eigen gedrag beoordelen.

Kort samengevat, op school wordt geprobeerd het gedrag van leerlingen positief te beïnvloeden door het inzetten van een beloningssysteem. Op negatief gedrag volgt een time-out. Leerkrachten nemen contact met ouders op om over het gedrag te communiceren, met als doel ouders op de hoogte te stellen en te betrekken bij het onderwijs op het gebied van het gedrag van hun kind. Ouders reageren allemaal anders en deze reacties stroken vaak niet met de bedoeling die de leerkracht heeft. De leerling staat er bij oudergesprekken doorgaans bij, zonder dat het gesprek hem lijkt te beïnvloeden. Dit roept bij mij de vraag op of het betrekken van de leerling bij het beoordelen van zijn eigen gedrag en het meenemen van de leerling in het oudergesprek wellicht constructiever is. Ik denk dat op het gebied van zelfreflectie van de leerlingen op hun gedrag en het communiceren hierover met ouders veel te experimenteren en bereiken is. Voorgaande brengt me op de volgende onderzoeksvraag:

“Leidt het betrekken van de leerling in de communicatie over zijn gedrag tot bevorderen van positief gedrag?”

Deze vraag wil ik beantwoorden middels de volgende deelvragen:

1. Welke manier van communiceren met de ouders en leerlingen over gedrag is gangbaar binnen de middenbouw van de school?
2. Heeft de interventie, gericht op de communicatie over gedrag met leerlingen en ouders, gevolgen gehad?

Het doel in dit onderzoek is onderzoeken of gedrag beïnvloed kan worden door het betrekken van de leerling in zijn leerproces op het gebied van gedrag en in de communicatie hierover met de ouders. Naar aanleiding van dit onderzoek zal ik een presentatie geven aan het team van de school waarmee ik een discussie wil starten over het betrekken van leerlingen bij hun leerproces op het gebied van gedrag. Hierbij licht ik de set aanbevelingen toe die in hoofdstuk vijf te vinden is. Mijn hoop is dat dit zal leiden tot een goed gefundeerde opvatting binnen ons team hierover.

In dit hoofdstuk heb ik beschreven dat ik me richt op het betrekken van leerlingen bij hun leerproces op het gebied van gedrag en de communicatie hierover met ouders. Hierbij heb ik kort de school beschreven en de populatie. Ik heb beschreven dat de leerkracht degene is die bepaalt of een leerling wel of geen beloning krijgt voor gewenst gedrag en dat de leerkracht dit doet omdat de leerlingen onvoldoende weten wat gewenst gedrag is. In het volgende hoofdstuk zal ik me richten op mijn onderzoeksvraag en deze theoretisch onderbouwen. Tevens zal ik in hoofdstuk twee een uitgebreidere beschrijving geven van de praktijk waarin dit onderzoek plaats vindt en de te gebruiken begrippen definiëren.

Hoofdstuk 2: Theoretisch kader

In dit hoofdstuk geef ik aan de hand van een beschrijving van het onderwijs waarin ik werk een definiëring van de centrale begrippen in dit onderzoek. Hierbij beschrijf ik mijn plaats binnen dit type onderwijs. Tevens duid ik de relatie die deze onderwijspraktijk heeft met mijn onderzoeksvraag en zal ik deze theoretisch onderbouwen.

Ouders en school

Zoals in hoofdstuk één benoemd gaat dit onderzoek over het bevorderen van gewenst gedrag door de leerling te betrekken bij zijn leerproces en ouderbetrokkenheid te vergroten. Smit, Driessen, Sluiter & Brus (2007, p.1) schrijven *“Onder ouderbetrokkenheid wordt verstaan de betrokkenheid van ouders bij de opvoeding en het onderwijs van hun eigen kind”*. In dit onderzoek speelt mee dat de kinderen op de betreffende SBO school veelal een Turkse of Marokkaanse achtergrond hebben. Dit maakt aannemelijk dat er verschillen zijn in verwachtingen van en ideeën over school. Sommige ouders zijn zelf in Nederland geboren en hebben hier het onderwijssysteem doorlopen. Er is ook een groep ouders die eerste generatie migrant is en zelf geen scholing genoten heeft (in Nederland). Er is sprake van een taalbarrière en wederzijds verschillende verwachtingen. Uit onderzoek van de gemeente Amsterdam (2008) blijkt: *“Volwassenen van de tweede generatie hebben in Nederland een opleiding gevolgd, zij kennen de normen en waarden van de samenleving en spreken de Nederlandse taal beter dan mensen die hier niet zijn opgegroeid.”* Booi, Broeke ten, Crok, Lindeman & Slot (2008 p.31).

Pels, Smit, Driessen & Doesborgh (2004) zeggen hierover:

In Nederland legt men het primaat van de opvoedingsverantwoordelijkheid bij de ouders. De taakverdeling is veelal duidelijk. De school onderwijst, de ouders voeden op. Tussen allochtone en autochtone ouders zijn echter (grote) verschillen in de wijze waarop de opvoedingsverantwoordelijkheden worden ervaren en welke verwachtingen men heeft ten aanzien van leerkrachten en de school. (p.11)

In mijn rol als leerkracht loop ik er tegenaan dat ouders niet altijd reageren zoals ik beoog. Daardoor vraag ik me af of de ouders en ik wel dezelfde benadering naar het kind hebben en dezelfde doelen nastreven. Ik geef hier ter illustratie een viertal reactiemogelijkheden van ouders weer.

- Kenmerkend voor een groep ouders in mijn klas is een schrikreactie. Bijvoorbeeld omdat ze bang is dat het gedrag van hun kind van dien aard is dat de school het niet aankan en er misschien (weer) een andere school gezocht moet worden. Ouders die

aangeven hier bang voor te zijn, hebben over het algemeen meerdere schoolwisselingen meegemaakt met hun kind waarbij ze overwegend negatieve informatie kregen.

- Ten tweede is er een groep ouders die geneigd lijkt de informatie die ik ze geef niet te geloven of te vertrouwen.
- Een derde groep ouders toont zich begripvol en praat thuis met de leerling na over wat er op school voorgevallen is.
- Een vierde, kleinere groep ouders geeft aan moeite te hebben met het regelen van huishoudelijke en alledaagse dingen en heeft weinig ruimte om zich bezig te houden met de ontwikkelingen van hun kind op school. Wanneer ik deze ouders bel is de reactie defensief.

Van een vijftal leerlingen hoor ik dat zij thuis straf krijgen, ook wanneer ik expliciet heb aangegeven dat dat niet mijn bedoeling is omdat voor leerlingen onduidelijk is waarom ze achteraf straf krijgen voor iets dat op school gebeurde. Zo vertelde een leerling me dat hij thuis straf kreeg, maar niet wist waarom. Leerlingen waarvan bekend is dat zij toch thuis straf krijgen, zijn niet meegenomen in dit onderzoek. Uit onderzoek naar opvattingen van allochtone ouders over onderwijs van Smit, Driessen & Doesborgh (2005 p. 65) blijkt dat iets minder dan de helft van de ouders aangeeft *“dat de problemen hun oorzaak hebben in verschillen in opvatting over opvoeding tussen henzelf en de leerkracht.”* Over het algemeen maken de ouders die ik zie de indruk liefdevol te zijn naar hun kind en het beste voor hen te willen.

Uit onderzoek (Geurts, 2010) weten we dat de invloed die school op de persoonsvorming van een leerling heeft gering is. De rol van de opvoeding thuis en van de vriendengroep is groter en dat maakt communicatie tussen school en thuis belangrijk. Bovendien is naar voren gekomen dat een grote ouderbetrokkenheid positieve effecten heeft op het gedrag van leerlingen, *“hun motivatie, sociale competenties, de relaties tussen leraar en leerling, en de relaties tussen leerlingen onderling”* (Smit F., Driessen G., Sluiter R. & Brus M. 2005, p. 19). Daarnaast blijkt uit onderzoek (Liontos, 1992) dat ouders een afwachtende houding aannemen en uitgenodigd moeten worden alvorens zij in actie komen. Ook Menheere & Hooge (2010) stellen dat school een belangrijke rol heeft in het uitnodigen van ouders. Ouders overwegen dan om daadwerkelijk deel te nemen aan en betrokken te zijn in het schoolleren van hun kinderen.

In bovenstaand stuk is aangegeven dat samenwerking tussen ouders en school belangrijk is om het gedrag van leerlingen positief te beïnvloeden. Als leerkracht zie ik dat deze samenwerking niet optimaal is. De verwachtingen van de ouders komen niet overeen met de verwachtingen van de school en vice versa.

Schoolpraktijk

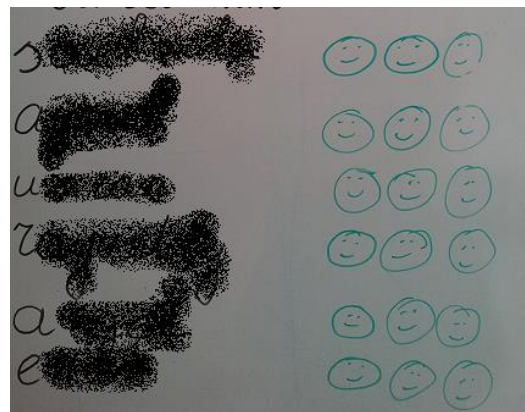
Dit onderzoek richt zich op leerlingen tussen de zes en acht jaar oud die werken met leerstof van groep drie, op onze school bekend als unit twee. De leerlingen zitten allemaal in dezelfde groep waar ik fulltime leerkracht van ben. Naast het lesgeven in de schoolvakken is een groot deel van mijn werk in de klas gericht op het aanleren van gewenst gedrag. De leerlingen zijn allen doorverwezen naar het SBO in verband met leer- en opvoedingsmoeilijkheden. Positief gedrag wordt bevorderd door gebruik te maken van een beloningssysteem. Wanneer in dit onderzoek gesproken wordt over een specifiek strafmoment, wordt de inzet van de time-out bedoeld. Als de leerkracht gedrag ziet dat bij de schoolregels past, geeft hij hiervoor een compliment en een zichtbare beloning in de vorm van een smiley achter de naam van het kind, op het bord². Het gewenste gedrag wordt voor de lessen besproken en dagelijks ingeëoefend, onder andere door middel van rollenspellen. De leerkracht is degene die bepaalt of een leerling een beloning wel of niet krijgt. De beloningsmomenten worden door de leerkracht ingezet op voor hem passende momenten, vooraf is dus niet vastgesteld wanneer dit is.

Achterliggende gedachte is dat leerlingen, zeker de leerlingen van negen jaar en jonger, niet geleerd hebben wat thuishoort in een schoolcultuur.

Volgens Kaldenbach (2011) kennen kinderen regels uit andere omgevingen (bijvoorbeeld de straat) en kunnen deze toepassen, maar weten ze onvoldoende wat een schoolcultuur inhoudt. De

eisen die op school gesteld worden zijn per leerling anders. Dit omdat er zo veel mogelijk adaptief gewerkt wordt. Alkema & Tjerkstra (1995, p.296): schrijven *“Onder adaptief onderwijs wordt verstaan het in groepsverband individualiserend te werk gaan (....) Heel expliciet worden daarbij diverse vormen van gedrag en gedragscontrole die het kind zelf hanteert, gebruikt en verder ontwikkeld.”* Hierbij is in mijn ogen op onze school nog onvoldoende ruimte voor gedragscontrole door het kind zelf.

Wanneer een leerling zich niet aan de schoolregels houdt, wordt dit gezien als storend gedrag en krijgt hij een time-out. Dit betekent dat de leerling voor een periode van ongeveer vijf minuten in de klas op een aparte plek moet zitten, zonder met andere leerlingen of de leerkracht te communiceren. Wanneer dit lukt, volgt een kort gesprek met de leerkracht waarin besproken wordt wat de regels zijn en wat de volgende activiteit is. Als de

² Een foto van de smileys op het bord staat hier weergegeven, in verband met de privacy zijn de namen onleesbaar gemaakt.

leerling na deze time-out ongewenst gedrag blijft tonen, wordt hij naar de naastgelegen klas gebracht voor een time-out. Wanneer ook dit onvoldoende werkt, brengt de leerkracht of assistent de leerling naar een directielid. Naar aanleiding van deze laatste stap, worden de ouders op de hoogte gebracht. Mijn ervaring is dat de inzet van de time-out in de meeste gevallen werkt, vooral wanneer leerlingen erg boos zijn. Door even minder prikkels en interactie te hebben worden ze rustiger. Daarnaast is het voor mij als leerkracht ook wel eens een welkome pauze, zodat ik vervolgens weer met de leerling kan kijken naar wat wel goed gaat.

Rol van de leerling

Ik vraag ik mij af of we leerlingen enkel een 'trucje' leren door de inzet van een beloningssysteem en of zij een actieve rol zouden kunnen en moeten hebben in het communiceren over hun gedrag. Wanneer een leerling van buitenaf, door straf of beloning gemotiveerd wordt om zijn gedrag te veranderen, spreken we over extrinsieke motivatie. Volgens Vansteenkiste, M. en Neyrinck, B. (2010) dienen extrinsiek gemotiveerde gedragingen een hoger doel, ze staan in dienst van iets anders dat door omgevingsfactoren beïnvloed wordt. Wanneer leerlingen hun eigen gedrag beoordelen, kan er een verschuiving plaatsvinden van extrinsieke- naar intrinsieke motivatie voor gedragsverandering. *"Intrinsiek gemotiveerde gedragingen worden gesteld in de afwezigheid van externe bekrachtigers: het gedrag is doel op zichzelf doordat het als inherent bevredigend wordt ervaren. Men stelt het gedrag omdat men het graag doet, interessant, of uitdagend vindt."* Vansteenkiste, M. en Neyrinck, B. (2010, p. 174). De rol van de leerling verandert in dit onderzoek doordat de leerling aangeeft of hij een beloning verdiend heeft en actief deelneemt aan de (ouder)gesprekken over zijn gedrag. De leerkracht blijft de persoon die bepaalt of er een time-out ingezet wordt. Kienhuis (2008, p.5) is een voorstander van het raadplegen van leerlingen over hun leerproces omdat *"het feit zelf dat leerlingen hun mening onder woorden brengen ertoe kan bijdragen dat ze er zich bewust van worden dat ze leren en dat zij formuleringen vinden waarmee ze hun leerproces kunnen beschrijven."*

Ik wil onderzoeken of leerlingen in unit twee een actieve bijdrage kunnen leveren aan het voeren van een oudergesprek. Om het eigenaarschap van de leerlingen te vergroten en de oudergesprekken voor te bereiden, wil ik hen gedurende de dag structureel laten beslissen of ze wel of geen beloning verdiend hebben. Door dit te doen, vraag ik de leerlingen te reflecteren op hun gedrag. Kohn (1995) schrijft dat belonen en straffen enkel gedrag manipuleert, maar niets bijdraagt aan de ontwikkeling van 'echt' leren. Leerkrachten zouden geen dingen (beloningen en straffen) tégen leerlingen moeten ondernemen, maar *mèt* leerlingen. Belonen leidt volgens Kohn af van de taak en zorgt dat de aandacht niet

meer uitgaat naar dat wat geleerd wordt, maar naar de vraag ‘Hoe kan ik een beloning krijgen?’. Kienhuis (2008, p.5) benadrukt dat ook leerkrachten kunnen leren door de kwaliteiten van leerlingen te bevorderen. *“En wel door samen met collega’s en leerlingen ‘al doende te reflecteren’ en ‘te reflecteren over wat ze doen’, door zich met een onderzoekende houding vooral te richten op de sterke kanten en ideeën van leerlingen.”* Smith, M. K. (2001, 2011) schrijft over het gedachtengoed van Schön (1983) die een verschil maakt tussen reflecteren IN actie en reflecteren OP een actie (respectievelijk reflection-in-action en reflection-on-action). Bij reflecteren in actie sta je jezelf volgens Schön toe dat je je gevoelens over wat gebeurt op het moment zelf ervaart en onderkent. Reflecteren op een actie, betekent dat men na afloop van het gebeurde nadenkt over wat er gebeurde en wat de emoties waren die daarbij ervaren werden.

Er zijn al scholen die werken met het inzetten van leerlingen bij oudergesprekken. Na contact met M. Broer-Bos van organisatie “Klasse.pro”³ bleek dat zij in achterstandswijken ervaring hebben met het voeren van oudergesprekken waar de leerling centraal staat en het gesprek leidt. Ze hebben echter geen ervaring met het voeren van deze gesprekken in het SBO. Tevens staat bij hen het leren van de leerling centraal en niet het gedrag op zich. Dat is in dit onderzoek wel het geval.

Interventie

De interventie die ik wil plegen is tweeledig. Ten eerste reflecteren leerlingen zelf op hun gedrag tijdens de les. Zij kijken terug op een dagdeel en geven aan of ze een smiley verdiend hebben waarna de leerkracht vraagt waarom dit zo is. Door enkel dóór te vragen naar argumenten voor het wel of niet behalen van de smiley, is de verwachting dat leerlingen beter nadenken over wat er voorgevallen is en de beloning hieraan verbinden. De dag bestaat uit gemiddeld drie dagdelen, aangegeven door picto’s, waarbij staat aangegeven wanneer de beloningsmomenten zijn. De interventie zal gedaan worden met de hele klas, drie leerlingen zullen geobserveerd worden voor dit onderzoek. Ten tweede zal ik met de ouders van deze drie leerlingen gezamenlijk korte oudergesprekken voeren. Hierbij zal de leerling zelf aan de ouder vertellen hoe het met zijn gedrag gaat en hierbij terugkijken op het aantal smileys dat behaald is. Dit wordt eens per week besproken voor een periode van drie weken. De drie leerlingen die dit gaan doen worden dagelijks opgehaald door ouders waardoor een bespreekmoment makkelijker gekozen kan worden.

³ <http://www.klasse.pro/>

Beantwoording deelvraag 1

Aan de hand van bovenstaand theoretisch kader, de praktijk en mijn ervaringen daarin, geef ik hier antwoord op de eerste deelvraag:

1. *Welke manier van communiceren met de ouders en leerlingen over gedrag is gangbaar binnen de middenbouw van de school?*

Alle leerlingen op de school in dit onderzoek zijn aangemeld met gedragsproblemen en/ of een ontwikkelingsachterstand. Daarom neemt het communiceren over gedrag een prominente plaats in en is er extra aandacht voor het aanleren van gewenst gedrag. Dit gebeurt in de middenbouw aan de hand van een beloningssysteem en een time-out procedure. Zowel een time-out als een beloning is aanleiding voor communiceren over gedrag met de leerlingen. Naast deze specifieke bespreekmomenten wordt gedurende de dag aan de leerlingen verteld welk gedrag verwacht wordt.

Met ouders wordt minimaal drie maal per jaar een oudergesprek gepland waarin de ontwikkelingen van het kind besproken worden. Naast de leervakken wordt in deze gesprekken het gedrag van de leerling besproken. Twee maal per jaar wordt een Ontwikkelingsperspectief (OPP) ingevuld en besproken door de leerkracht waarin gedrag, sociaal-emotionele ontwikkeling, kindfactoren en de thuissituatie vaste onderdelen zijn. De sociaal-emotionele ontwikkeling wordt in kaart gebracht aan de hand van observaties en het invullen van Zien!, een instrument om het gedrag van de leerlingen in kaart te brengen.⁴ Bij de inzet van een time-out buiten de klas worden ouders gebeld en op de hoogte gesteld van het incident. De populatie op deze school is gemêleerd, zij bestaat voornamelijk uit eerste en tweede generatie allochtone ouders. De verschillen tussen de culturen lijken terug te komen in de wederzijdse verwachtingen van school en ouders. Uit onderzoek (Geurts, 2010) blijkt dat de invloed van school op de persoonsvorming van de leerling gering is. De opvoeding thuis heeft een grotere invloed en ouderbetrokkenheid heeft een positieve invloed op het gedrag van leerlingen (verschillende studies in Haaf ten, & Janssens, 1994). Daarom is het bespreken van gedrag op school met ouders belangrijk, net als het betrekken van ouders bij de school.

In dit hoofdstuk heb ik een theoretisch kader geschetst en uitleg gegeven van het beloningssysteem en de time-out procedure die vóór de interventie gehandhaafd worden. Tevens heb ik de interventie beschreven. Tot slot heb ik antwoord gegeven op de eerste deelvraag. In hoofdstuk drie zal ik ingaan op het onderzoeksparadigma waarbinnen dit onderzoek past en de onderzoeksstrategie die ik kies. Tevens zal ik aangeven hoe ik de kwaliteit van mijn onderzoek wil waarborgen en ethische aspecten in overweging nemen.

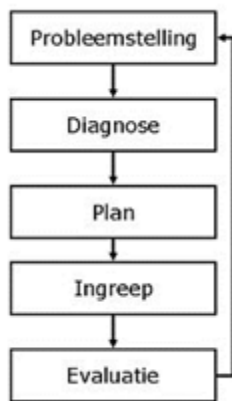
⁴ Voor meer informatie: <http://www.zienvooronderwijs.nl/home>

Hoofdstuk 3: Onderzoeksmethodologie

In dit derde hoofdstuk zal vooral ruimte zijn voor het methodologische aspect van het onderzoek en ethiek. Allereerst zal het doel van het onderzoek en het onderzoeksparadigma daarbij passend benoemd worden alsook welke onderzoeksstrategieën en methodes gekozen zijn voor het uitvoeren er van. Er wordt benoemd wie deelneemt aan het onderzoek en welke rol de verschillende partijen hebben. Tot slot worden ethische aspecten overwogen en wordt weergegeven hoe de kwaliteit van het onderzoek gewaarborgd wordt.

Opzet van dit onderzoek

Zoals in hoofdstuk één beschreven is, is het doel in dit onderzoek onderzoeken of gedrag beïnvloed kan worden door het betrekken van de leerling in zijn leerproces op het gebied van gedrag en in de communicatie hierover met ouders. In eerste instantie was de verwachting dat het onderzoek binnen het interpretatief paradigma zou vallen. Dat is inderdaad mogelijk wanneer het zich, zoals de Lange, Schuman & Montesano Montessori (2011, p.59) zeggen vooral zou focussen *“op het verhelderen en begrijpen van bestaande praktijkprocessen.”* Of, zoals Cohen, Manion & Morrisson (2000) aangehaald worden door de Lange et al. (2011, p. 59) *“de focus van het interpretatieve onderzoek beperkt zich tot begrijpen (...) en is niet zozeer gericht op onderbouwde actie met de bedoeling een als problematisch ervaren onderwijspraktijk te veranderen of te vernieuwen.”* In dit onderzoek wordt niet enkel op de huidige situatie gefocust. De vraag is of de gebruikte manier van het belonen van gedrag, ‘top down’ (van bovenaf, de leerkracht bepaalt) effectief genoeg is. Kunnen leerlingen een actieve rol spelen in het beoordelen van hun gedrag en leidt dit tot effectievere communicatie en gedragsbeïnvloeding? Omdat gekozen is voor een interventie waarmee geprobeerd wordt de situatie te verbeteren, valt dit onderzoek binnen het kritisch emancipatorisch paradigma en betreft het een actieonderzoek. De Lange et al. (2011, p.108) schrijven *“gedurende het actieonderzoek wordt namelijk een alternatieve handelingswijze ontwikkeld en uitgetoetst; dit geldt als een interventie op de bestaande situatie die aan het einde geëvalueerd wordt”*. De normatieve aspecten die in dit onderzoek een expliciete rol zullen spelen zijn emancipatie en participatie van de leerlingen. Waar zij aan het begin van dit onderzoek een afwachtende houding hebben omdat de leerkracht dit van hen vraagt, wordt getracht ze door de interventie zelf te laten oordelen over hun gedrag. De Lange et al. (2011) noemen dit *empowerment van betrokkenen*. De onderzoeksstrategie die voor dit onderzoek gehanteerd wordt, is een actieonderzoek waarbij gebruik gemaakt wordt van een regulatieve cyclus. Concreet betekent dit cyclusmodel het volgende voor mijn onderzoek:

de Lange et al. (2011)

“er doet zich een probleem voor; er vindt een min of meer adequate formulering plaats van wat dat probleem precies inhoudt (...); er wordt een plan ontworpen om via gerichte ingrepen het probleem aan te pakken; het plan wordt uitgevoerd; en na afloop geëvalueerd” (p.40)

Binnen dit actieonderzoek wordt voor de dataverzameling gebruikgemaakt van een drietal onderzoeksmethoden die samen zorgen voor triangulatie.⁵

1. Allereerst wordt gebruikgemaakt van literatuuronderzoek om het onderzoek te onderbouwen en een ‘raamwerk’ te maken waarbinnen dit onderzoek past.
2. Ten tweede worden twee vragenlijsten ingezet vóór en na de interventie onder leerlingen (bijlage B1) en hun ouders (bijlage B2).
3. Ten derde zal participierend observeren een belangrijke rol spelen.

De bovengenoemde vragenlijsten worden met de leerlingen onder begeleiding ingevuld, daar zij nog onvoldoende in staat zijn zelf de lijsten in te vullen. De begeleiding wordt gedaan door de eigen leerkracht (tevens onderzoeker) omdat de betrokken leerlingen leerkrachtafhankelijk zijn. Het onderwerp (hun gedrag) vraagt om een vertrouwensrelatie. In de praktijk valt op dat leerlingen alleen met hun vaste leerkracht spreken over hun gedrag. Daarnaast geeft het samen invullen van de lijsten de gelegenheid een gesprek met de leerlingen te voeren over het onderwerp. Zo leveren de lijsten kwalitatieve gegevens op. Het begeleid invullen van de vragen kan de betrouwbaarheid van het onderzoek beïnvloeden omdat de leerlingen sociaal wenselijke antwoorden kunnen geven en ze loyaal aan de leerkracht willen zijn. Door de vragen zo neutraal mogelijk te stellen en de antwoorden van de leerlingen te citeren, wordt dit probleem zo veel mogelijk ondervangen. In verband met de haalbaarheid van dit onderzoek, is er gekozen met drie leerlingen te werken. Het betreft geen generaliseerbaar onderzoek en de resultaten hoeven niet representatief te zijn voor de hele school of een grotere groep. De leerlingen zijn gekozen op basis van hun gedrag, de mogelijkheid om met ouders contact te hebben en of er toestemming is gegeven door ouders. Het betreft leerlingen waarbij naar aanleiding van observatielijsten van Zien! en hun Ontwikkelings Perspectief (OPP) wenselijk wordt geacht dat hun gedrag verbetert.⁶ De leerlingen laten externaliserend gedrag zien waarbij ze schelden, vechten en schreeuwen.

⁵ Afbeelding verkregen via: http://nl.wikipedia.org/wiki/Regulatieve_cyclus

⁶ Zien is een online observatiesysteem dat door de hele school gebruikt wordt. Voor meer informatie: <http://www.zienvooronderwijs.nl/>

Dit gedrag beter reguleren waardoor leerlingen hun boosheid of onzekerheid kunnen uiten zonder anderen hiermee te schaden wordt binnen dit onderzoek gezien als een verbetering van het gedrag.

Het bovengenoemde participerend observeren kenmerkt zich doordat de observant onderdeel van het onderzoek is. De observaties worden gedaan in een natuurlijke setting, namelijk het klaslokaal. In eerste instantie gaat het om observaties van niet veranderde situaties, namelijk de gesprekken tussen leerkracht en leerling zoals ze tot noch toe gevoerd zijn. In tweede instantie, tijdens de interventie, zal het gaan om observaties waarbij de setting qua locatie en aanwezigen hetzelfde is, maar de gespreksvoering veranderd doordat de leerling een actieve rol zal hebben in het gesprek. Dit geldt ook voor de gesprekken met ouders. Hiervan zal niet alles geciteerd worden, maar zullen de vragenlijsten ingezet worden om te zien hoe leerlingen en ouders de gesprekken ervaren. Spontane observaties hebben mij informatie opgeleverd over mijn alledaagse praktijk die ik als aanleiding voor dit onderzoek zie. In dit onderzoek zal ik gerichter observeren: er is bekend welke situatie geobserveerd wordt en met welk doel. Het feit dat ik onderdeel ben van mijn eigen onderzoek zorgt voor kennis van het gedrag van de leerlingen en de situatie waarin zij dagelijks op school zijn. Anderzijds is het juist omdat ik onderdeel van de situatie ben, van groot belang dat ik gericht observeer om te zorgen dat ik me zo min mogelijk laat leiden door mijn eigen denkbeelden en voorkennis. Hiertoe is de situatie voor de observatiemomenten vastgesteld; het betreft observaties in de klas, tijdens het nabespreken van een lesblok. Het te observeren gedrag is vooraf niet bekend en zal dus ook niet gecategoriseerd of geturfd kunnen worden. De leidraad voor de observaties zal de vraag zijn of leerlingen zichzelf een beloning toekennen en wat hun argumenten hiervoor zijn, deze worden geciteerd.

Interventie

De interventies die ik wil plegen bestaan uit het betrekken van de leerlingen bij het beoordelen van zijn gedrag en het communiceren hierover met ouders. De leerling zal inspraak krijgen in het wel of niet krijgen van beloningen gedurende de dag. Dit zal gebeuren op vaste momenten, namelijk na elk lesblok en na de middagpauze. Elk lesblok bestaat uit twee lessen die op het bord aangegeven zijn met picto's.⁷ De leerlingen kunnen zo zien welke lessen die dag gegeven worden. Op het bord wordt met een smiley-symbool aangegeven wanneer de reflectiemomenten zijn. Dagelijks zijn er drie lesblokken en een blok pauze dat

⁷ De afbeelding is een foto van het bord waarop met picto's aangegeven staat wat er gedaan wordt deze dag en wanneer de beloningsmomenten zijn.

ook nabesproken wordt. Het gaat dus om vier blokken per dag waarover leerlingen reflecteren. Drie van deze momenten zijn aan een pauze gekoppeld, waardoor er tijd en ruimte in het rooster is om de nabespreking te doen. Voor het laatste reflectiemoment zal tijd vrijgemaakt moeten worden. Hiervoor worden tien minuten voor het einde van de schooldag gerekend. Er is gekozen voor het opdelen van de dag in vier beloningsmomenten om de tijd waarover gereflecteerd wordt te verkorten. Informatie over hoe de dag verliep zal aan de hand van de verdiende smileys, door de leerling aan ouders overgebracht worden. De leerling zal de hoofdrol spelen in de communicatie over zijn gedrag door gedurende de dag inbreng te hebben in de beoordeling van zijn gedrag. Zo heeft hij een beeld van wat er die dag voorgevallen is. Op het bord kan hij terugzien welke smiley voor welk onderdeel van de dag verdiend werd doordat de dag in blokken opgedeeld is. De leerlingen vertellen zelf aan de hand van deze beloningen hoe het gedrag was. De leerkracht zal bij het gesprek aanwezig zijn om te zorgen dat de reflectiemomenten allemaal worden besproken. De gesprekken zullen enkele minuten duren en een informeel karakter hebben. Naast de leerkracht, ouder(s) en de leerling zijn er geen anderen aanwezig. Doel is te onderzoeken of deze manier van communiceren bijdraagt aan meer eigenaarschap van het gedrag van de leerling en betrokkenheid van de leerling en de ouders. De interventie zal gedurende drie weken vier dagen per week ingezet worden.

Validiteit

Om de mogelijke resultaten te kunnen meten zullen de betrokken ouders en leerlingen voor de interventie een vragenlijst (bijlage B1 en B2) invullen waarop de huidige situatie beschreven wordt. Dit zullen vragenlijsten zijn met schaalvragen en vragen met behulp van een Likert-schaal. Met de gegevens zullen geen berekeningen gemaakt worden, het aantal respondenten (drie) is daar te klein voor. De gegevens zullen enkel een weergave zijn van hoe de respondenten denken over gesprekken over gedrag met de leerkracht en of er een verschil is tussen de ingevulde vragenlijst vóór en na de interventie. De inhoud van de vragenlijsten is tot stand gekomen door vooraf het doel van de vragenlijsten te stellen. Dit doel is te weten of leerlingen zicht hebben op hun eigen gedrag en de communicatie hierover tussen ouders, leerkracht en leerling. Voor de vragenlijst onder ouders is het doel te weten hoe ouders de communicatie over het gedrag van hun kind ervaren. Vervolgens zijn de vragen opgesteld die door verschillende critical friends becommentarieerd zijn.

Na het invullen van de vragenlijsten wordt de interventie ingezet. Na drie weken zullen nogmaals dezelfde vragenlijsten ingevuld worden door dezelfde betrokkenen. Het vergelijken van de lijsten zal een beeld geven van de ervaringen van ouders en leerlingen. De vragenlijsten zijn niet bedoeld als meetinstrument dat kwantitatieve gegevens oplevert,

maar als instrument om gestructureerd het gesprek met leerlingen aan te gaan. De vragenlijsten zullen de basis zijn voor een gesprek over het gedrag van de leerling.

De citaten van leerlingen tijdens het bespreken van beloningsmomenten zullen geanalyseerd worden aan de hand van tekstgeoriënteerde data-analyse. De vorm die gehanteerd wordt betreft een argumentatieanalyse. Leerlingen geven argumenten voor het wel of niet behalen van een beloning. Deze argumenten worden geciteerd en achteraf geanalyseerd. Het zal hier gaan om subjectieve argumenten, daar ze gebaseerd zijn op meningen (de Lange et al., 2011). Het analyseren van de argumenten zal gebeuren met behulp van een schema (Bijlage D2) waarin de meest voorkomende citaten worden gecategoriseerd en geturfd.

Subjectiviteit is niet uit te sluiten in dit onderzoek. Zoals de Lange et al. (2011, p.53) schrijven: *“Het is in praktijkonderzoek (...) moeilijker om variabelen te isoleren en te meten (...) In het onderwijs, en naar wij aannemen in andere beroepspraktijken, kunnen de belangrijkste variabelen niet geïsoleerd en gemanipuleerd worden, zoals in experimenteel onderzoek”*. De resultaten die in dit onderzoek naar voren komen kunnen niet direct aan de interventie toegeschreven worden. Een causaal verband tussen de interventie en hetgeen er daarna gebeurd, is simpelweg niet te leggen omdat de leerlingen en ouders ook in andere situaties interactie hebben. Ik zal in hoofdstuk vijf proberen aannemelijk te maken dat hetgeen ik meet een verband houdt met de interventie. Door gebruik te maken van triangulatie en zo de observaties te staven met literatuur en de mening van betrokkenen, tracht ik een zo betrouwbaar mogelijk resultaat af te leveren.

Ethiek

Omdat de bedoeling is dat leerlingen zeggen wat ze van hun gedrag vinden en dit met zowel ouders als leerkracht kunnen bespreken, is het van groot belang dat zij geen negatieve gevolgen ondervinden van deze besprekingen. Wanneer een leerling aangeeft een smiley te verdienen terwijl de leerkracht het hier niet mee eens is, kan de leerkracht doorvragen. De leerkracht kan niet ‘straffen’ door de beloning te weigeren. Dit zou er toe kunnen leiden dat leerlingen niet durven te zeggen wat ze vinden. Aan ouders zal ik aan het begin van de interventie uitleggen dat de leerlingen leren reflecteren en dat in gesprek gaan over dit leren gewenst is. Negatieve consequenties verbinden aan het reflecteren is ongewenst omdat het aannemelijk maakt dat leerlingen niet meer open zullen communiceren nadat ze negatieve gevolgen hebben ondervonden. Of, zoals Kienhuis (2008 p.2) schrijft: *“Gesprekken tussen medewerkers en leerlingen gaan namelijk niet alleen over wát er gezegd en gedacht kan worden, maar ook over wíe, wánnere, wáár en vanuit wélke autoriteit men iets mag zeggen”*.

Mijn betrokkenheid bij de observaties zorgt voor kennis van de betrokken personen en achtergronden maar zou ook kunnen zorgen voor vertroebeling van de werkelijkheid. De Lange et al. (2011, p.152) zeggen hier over: *“Een specifieke en niet gemakkelijk aan te leren vaardigheid is het adequaat scheiden van registratie en interpretatie.”* Ik zal mijn interpretatie van dat wat ik zie zo veel mogelijk achterwege laten wanneer ik observeer. Om dit te waarborgen zal ik letterlijk citeren wat leerlingen zeggen.

Naast het observeren komt ook het gebruik van een vragenlijst twee maal terug. Waar een vereiste voor het gebruik van vragenlijsten het waarborgen van anonimiteit is, zal dat in dit onderzoek niet gaan. Omdat ik de interventie toepas op een drietal leerlingen en hun ouders, zal dit geen anonimiteit waarborgen. De leerlingen kunnen de lijsten nog niet zelf invullen en zullen dit met mij doen. Uiteraard worden de gegevens uit de vragenlijsten wel anoniem verwerkt in dit onderzoek. De data die vergaard worden door middel van de lijsten, zullen dan ook niet als valide data gebruikt worden en op zich voor waar aangenomen worden. Zij geven enkel een idee van hoe ouders en leerlingen denken over het communiceren over gedrag. Uiteraard worden er alleen leerlingen in het onderzoek meegenomen waarvan de ouders een toestemmingsformulier hebben getekend (zie bijlage A). Dit ingevulde toestemmingsformulier heeft de onderzoeker tot haar beschikking, maar zal niet bij dit onderzoek gevoegd worden in verband met de privacy. De leerlingen hebben mondeling aangegeven graag mee te willen doen. De school heeft de toestemmingsformulieren gecontroleerd en goedgekeurd.

In dit derde hoofdstuk is beschreven hoe het onderzoek en de interventie opgezet worden. Er is afgesloten met een ethische toelichting van deze opzet.

Hoofdstuk 4: Data-analyse en resultaten

Dit hoofdstuk is een presentatie van de data die tijdens de interventie vergaard zijn. De data zijn verdeeld in twee groepen: citaten van leerlingen waarvan een tekstanalyse gemaakt is en ingevulde vragenlijsten.

Dataverzameling

Gedurende drie weken, vier dagen per week, is de interventie binnen de groep gepleegd. Er werd aan de leerlingen, op vastgestelde beloningsmomenten, gevraagd of zij een beloning in de vorm van een smiley verdiend hadden en waarom. De gegeven antwoorden en argumenten zijn verzameld in citaten die zijn gecategoriseerd naar het soort argument dat gegeven werd. Er is geselecteerd op de woorden *ja*, *nee*, *werken*, *luisteren*, *juf* en *vechten*.

Op deze manier zijn de volgende categorieën ontstaan:

- A. Ja, goed gewerkt
- B. Ja, goed geluisterd
- C. Ja, niet aan de regels gehouden maar dit is opgelost
- D. Ja, anders
- E. Nee, gevochten/ ruzie
- F. Nee, werk niet af
- G. Nee, niet aan de regels gehouden
- H. Nee, anders

Buiten deze categorieën is nog een beperkt aantal onduidelijke antwoorden en een aantal leerlingen dat zichzelf een halve of kleine smiley gaf.

De vragenlijsten zijn thuis door de ouders ingevuld. Voor het terugkrijgen van de lijsten zijn ouders tweemaal mondeling benaderd waarbij steeds is benoemd dat deelname niet verplicht was. Twee ouders gaven bij de eerste lijsten aan dat deze al ingevuld waren, maar dat zij die vergaten te retourneren. De vragenlijsten vóór de interventie zijn alle geretourneerd. Na de interventie is één vragenlijst geretourneerd. De vragenlijsten voor de leerlingen zijn ingevuld onder begeleiding van de leerkracht, tevens onderzoeker. Hierbij is begripsverheldering gegeven wanneer leerlingen aangaven een vraag niet te snappen. Deze verheldering is zo kort en neutraal mogelijk gegeven zonder aan te sturen op gewenste antwoorden.

Verloop en aanpassingen

Tijdens de interventie kwamen inzichten naar voren die geleid hebben tot een drietal veranderingen in de verdere interventie. De eerste aanpassing kwam tot stand doordat een

leerling aangaf dat hij een ‘kleine’ smiley verdiend had. In week twee kenden twee leerlingen zichzelf een ‘halve’ smiley toe. Hieruit vloeide voort dat leerlingen een halve of kleine smiley konden verdienen, waar eerst enkel een hele of geen beloning bestond. De tweede aanpassing kwam tot stand doordat leerlingen aan het einde van de dag niet het laatste blok van de dag, maar de gehele dag beoordeelden. Daarom is vanaf de tweede interventieweek de laatste reflectievraag veranderd van *“Heb je een smiley verdiend?”* in *“Hoe was de dag?”*. De derde aanpassing bestond uit het deels afwijken van de beloningsmomenten wanneer leerlingen aangaven dat ze een beloning niet verdiend hadden, maar deze zouden “inhalen”. Hierbij kenden de leerlingen zichzelf op het vastgestelde beloningsmoment geen beloning toe, maar gaven aan dat ze deze zouden halen vóór het volgende beloningsmoment. Hierdoor kon aan het einde van de dag niet afgelezen worden welke smiley voor welk onderdeel behaald was.

Datapresentatie

Uit de vragenlijsten komt naar voren dat de drie leerlingen van mening zijn dat de leerkracht kiest of er een beloning verdiend is. Leerling drie is de enige die na de interventie zegt dat hij zelf mag kiezen. Alle leerlingen koppelen de beloning aan hun gedrag, maar benoemen enkel dat dit gedrag goed moet zijn voor de juf; zij zegt wat je doen moet en wil dat je luistert. Tevens geven ze aan hun gedrag te bespreken met hun ouders en dit leuk te vinden. Uit de citaten bij de antwoorden blijkt echter dat twee leerlingen zich zorgen maken over de reactie van hun vader; zij zijn bang voor straf. Hierop wordt in hoofdstuk vijf verder ingegaan.

Waar de vragenlijsten weinig en niet erg betrouwbare informatie hebben opgeleverd, wordt dit aangevuld door de citaten van de antwoorden die de leerlingen gaven tijdens de interventie. In onderstaande tabel worden de antwoorden van de leerlingen op de vragenlijsten weergegeven. Hierbij betreft de linker kolom vóór en de rechter kolom na de interventie.

Antwoorden vragenlijst leerlingen vóór en na de interventie						
Vraag	8 maart 2013	2 april 2013	8 maart 2013	2 april 2013	8 maart 2013	2 en 5 ⁸ april 2013
	leerling 1		leerling 2		leerling 3	
1. Hoeveel smileys krijg je op een dag?	"4 of 6 of 7"	"Als je super hebt gedragen 10 smileys. Als je slecht hebt gedragen 0 smileys" ⁹	16	10	1	12 (leerling telde de dag pictogrammen)
2. Wie kiest of je een smiley krijgt?	Juf	Juf "Hoe je hebt gedragen. Goed dan mag je een smiley"	Juf	Juf	Juf	Ik
3. Hoe kun je een smiley verdienen?	"Als je je best doet. Je moet dingen doen wat de juf zegt"	"Als ik stil bent als je goed hebt gedragen en als je goed gerekend hebt en als je goed luistert naar de juf. Als je goed buiten speelt. Als je vecht krijg je geen smiley."	"als ik ga goed doen. Niet vechten en lelijke dingen zeggen. Vieze woorden."	"als je hebt het goed gedaan."	"Als je het goed doet. Naar juf luisteren."	"gewoon om te luisteren naar juf."
4. Hoe vaak praat je met je leerkracht over je gedrag?	10 (heel vaak)	10 (heel vaak)	10 (heel vaak) "Als ik straf gaan jullie praten"	7	5 (midden tussen nooit en heel vaak)	7
5. Als mijn vader/ moeder met de leerkracht praat ben ik er bij	Ik ben er wel maar ik zeg alleen iets als iemand iets vraagt "alleen soms heel vaak"	Ik praat mee over mijn gedrag "Soms of niet"	Nooit	Ik praat mee over mijn gedrag "Soms vergeet ik"	Ik ben er wel maar ik zeg alleen iets als iemand iets vraagt	Anders, "op de schommel."
6. Hetgeen ik met de leerkracht bespreek, bespreek ik thuis na met mijn vader/ moeder	Altijd	Altijd "Als je zegt dat ik slecht heb gedragen wordt papa boos op me gaat hij slaan, krijgt hij rook uit zijn oren"	Af en toe "Dan vraag ik wat heeft juf gezegd?"	Anders, namelijk "Als gaan we naar school dan vertel ik"	nooit	Altijd
7. Wat vind je er van als je leerkracht met je vader/moeder praat?	9 (heel leuk) "Buiten praten vind ik niet leuk omdat het druk is. Ik wil dan naar huis. Binnen is beter."	6 "Beetje leuk. Ik ben beetje bang omdat eigenlijk als ik steeds naar huis ga dan is het	10 (heel leuk) "Als ik straf heb vind ik het niet leuk."	9	Vraag was te moeilijk	"weet ik niet. Mijn moeder heeft een camera in mijn hoofd, ze kijkt naar jou, ook naar mij." (leerling

⁸ Vraag 4, 6, 8, 9, 10 en 11 zijn drie dagen later nogmaals gesteld aan leerling 3. De leerling maakte steeds grapjes en wilde spelen.

⁹ Schuingedrukte tekst tussen aanhalingstekens zijn citaten van leerlingen. Doordat het drie leerlingen met een taalachterstand betreft, zijn zinnen onjuist geformuleerd. Om de antwoorden waarheidsgetrouw weer te geven zijn zij niet verbeterd of aangepast.

		<i>middenacht en dan snurkt mijn zusje."</i>				draait om om te laten zien dat de camera op zijn hoofd zit)
8. Hoe belangrijk vindt je het dat je vader/moeder weet hoe je gedrag is op school?	9 (heel belangrijk) <i>"Als ik straf heb vind ik het niet leuk."</i>	7	- <i>"Als ik stout doe, gaat mijn vader boos worden gaat hij me slaan. Juf moet alleen vertellen als het goed gaat. Gaat m'n vader dit lezen?"</i>	9 <i>"Omdat anders zegt 'ie jij bent zo goed jij zit in kern 11!"</i>	10 (erg belangrijk)	<i>"Ja beetje nee"</i>
9. Kun je zelf zorgen dat je een smiley krijgt?	Ja <i>"Als je hard gerekend hebt"</i>	Ja,..... <i>"Als je goed hebt gedaan krijg je smiley"</i>	Nee, alleen de leerkracht kan dat <i>"Ik kan er niet bij, in ben klein"</i>	Nee, <i>"juf als ben ik lief"</i>	Ja <i>"luisteren"</i>	<i>"Ja, gewoon ik krijg tien smileys"</i>
10. Wat moet ik van de leerkracht leren op het gebied van gedrag?	<i>"Leren hoe je gedraagt."</i>	1: <i>"niet pesten."</i> Lk ¹⁰ : <i>"dat kun jij toch al?"</i> 1: <i>"Dat was alles"</i>	<i>"Dat ik ga luisteren."</i>	<i>"Rustig en niet schreeuwen door de juf en praten."</i>	<i>"Luisteren, ik weet niet"</i>	<i>"Luisteren"</i>
11. Wat wil ik leren op het gebied van gedrag?	<i>Leren wat je moet doen als een kind je pest moet je naar de juf. Dan gaat ze straf geven"</i>	<i>"Toets doen"</i>	<i>"Ik ga me goed gedragen."</i>	<i>"Buschauf-feur worden."</i>	<i>"Schrijven"</i>	<i>"Buiten leuk met de kinderen spelen"</i>
12. Opmerkingen	<i>"Mijn gedrag is zo: ik wil steeds wisselen op de schommel maar niemand wil. Ik vind buiten zo raar dat ik kinderen zie pesten en schreeuwen"</i>	-	-	-	-	-

¹⁰ Wanneer de leerkracht doorgevraagd heeft, staat hetgeen gezegd is aangegeven met Ik.

In onderstaand schema staat een weergave van het aantal beloningsmomenten per week en of leerlingen zichzelf een beloning hebben toegekend.

Weergave van beoordeling beloningsmomenten gedurende de interventie			
	Interventie Week 1	Interventie Week 2	Interventie Week 3
Aantal reflectie-momenten	9 momenten over 4 dagen	12 momenten over 4 dagen	8 momenten over 3 dagen
Beloning toegekend	20 maal	23 maal	21 maal
Beloning niet toegekend	2 maal	3 maal	2 maal
Beloning deels toegekend	1 maal	2 maal	
Onduidelijk of beloning toegekend wordt.	3 maal	6 maal	
Afwezig	1 maal	2 maal	1 maal
Totaal aantal momenten	9 momenten x 3 leerlingen = 27	12 momenten x 3 leerlingen = 36	8 momenten x 3 leerlingen = 24

Uit bovenstaande data blijkt dat de betrokken leerlingen hun gedrag overwegend positief beoordelen. In week één is 74% van beloningsmomenten positief beoordeeld door de leerlingen. In week twee was dit 88%, in week drie 87,5%. Eveneens valt op dat er in week één en twee momenten geweest zijn waarop onduidelijk was of leerlingen vonden dat zij een beloning verdiend hadden. In week één en twee van de interventie gaven twee leerlingen aan dat ze een deel van de periode wel goed gedaan hadden maar een ander deel niet. Zij hebben zichzelf toen een halve smiley gegeven.

Tekstanalyse citaten				
Categorieën	Week 1	Week 2	Week 3	Totaal
A. Ja, goed gewerkt	12 maal	21 maal	16 maal	49 maal
B. Ja, goed geluisterd	3 maal	1 maal	2 maal	6 maal
C. Ja, niet aan de regels gehouden maar dit is opgelost	1 maal	-	2 maal	3 maal
D. Ja, anders	4 maal	1 maal	1 maal	6 maal
E. Nee, gevochten/ ruzie	1 maal	-	-	1 maal
F. Nee, werk niet af	-	-	2 maal	2 maal
G. Nee, niet aan de regels gehouden	1 maal	3 maal	-	4 maal
H. Nee, anders	1 maal	1 maal	-	2 maal
I. Onduidelijk	2 maal	5 maal	-	7 maal
J. Halve	1 maal	2 maal	-	3 maal
Afwezig	1 maal	2 maal	1 maal	4 maal
Totaal	27 maal	36 maal	24 maal	87 maal

In bovenstaand schema zijn de citaten van de leerlingen gecategoriseerd. Uit deze tabel is af te lezen dat leerlingen zichzelf voornamelijk werkgerelateerd belonen. De citaten weergegeven in chronologische volgorde zijn te vinden in Bijlage D1.

Het vergelijken van de vragenlijsten onder ouders vóór en na de interventie heeft weinig informatie opgeleverd. Er is geen causaal verband te leggen tussen de interventie en de ingevulde vragenlijsten omdat ouders niet direct bij de interventie betrokken zijn geweest, daar deze zich voornamelijk afspeelde in het klaslokaal. Er is een extra, korte terugkoppeling van de interventie naar ouders gemaakt waarbij ouders aangaven thuis met hun kind te spreken over de dag. Hieruit bleek dat de leerlingen zich niet expliciet over de smileys hebben uitgelaten. Ze vertellen vooral wat er goed gegaan is op school.

Antwoorden vragenlijst ouders vóór en na de interventie						
Vraag	Ouders van leerling 1		Ouders van leerling 2		Ouders van leerling 3	
	12 maart 2013 Vóór de interventie	- Na de interventie	8 maart 2013 Vóór de interventie	4 april 2013 Na de interventie	15 maart 2013 Vóór de interventie	- Na de interventie
1. Hoe vaak is er gemiddeld contact met de leerkracht van uw kind over zijn/haar gedrag?	Dagelijks		Dagelijks	Dagelijks	Dagelijks	
2. Wanneer u contact heeft met de leerkracht over het gedrag van uw kind is dat:	Persoonlijk, live contact		Persoonlijk, live contact	Persoonlijk, live contact	Persoonlijk, live contact	
3. Contact met de leerkracht gaat meestal over:	Gedrag		Gedrag	Gedrag en leerresultaten	Gedrag, en leerresultaten	
4. Mijn kind is deelnemer van het gesprek met de leerkracht:	Mijn kind praat mee over zijn/haar gedrag		Mijn kind praat mee over zijn/haar gedrag	Mijn kind is aanwezig, maar heeft geen inbreng in het gesprek	Mijn kind is aanwezig, maar heeft geen inbreng in het gesprek Mijn kind praat mee over zijn/haar gedrag	
5. Hetgeen ik met de leerkracht bespreek, bespreek ik thuis na met mijn kind:	Meestal		Meestal	Altijd	Altijd	
6. Ik denk dat het gedrag van mijn kind verbetert ten opzichte van nu, wanneer ik contact met de leerkracht heb:	Oneens		Eens, "soms"	Eens	Eens	
7. Hoe belangrijk vindt u het om op de hoogte te zijn van het gedrag van uw kind op school? Geef aan.	10 (erg belangrijk)		9 (belangrijk)	9 (belangrijk)	10 (erg belangrijk)	

8. Opmerkingen	-		<i>“De kinderen maken veel ruzie met elkaar voor dat ze naar binnen te gaan.</i> <i>Ik hoop dat de leerkrachten extra opletten met de kinderen.”</i>	<i>“In de pauze wil ik graag extra opletten met de kinderen”</i>	-	
----------------	---	--	--	---	---	--

In dit hoofdstuk zijn de data gepresenteerd en kort geïnterpreteerd. Uit deze data is niet gebleken dat de interventie direct gevolgen heeft gehad voor het gedrag of het communiceren over gedrag van de leerlingen. Wel is gebleken dat leerlingen zichzelf overwegend positief en werkgerelateerd beoordelen. Zoals verwacht is er geen causaal verband te leggen met de interventie. In hoofdstuk vijf wordt getracht antwoord te geven op de onderzoeksvraag en deelvragen door de data te koppelen aan het theoretisch kader.

Hoofdstuk 5: Beantwoording onderzoeksvraag; conclusies en discussie

Dit hoofdstuk geeft antwoord op de vragen in dit onderzoek. De antwoorden zijn gebaseerd op de in hoofdstuk vier gepresenteerde data en het theoretisch kader dat in hoofdstuk twee geschetst is. Tevens zal een reflectie op het onderzoeksproces en mijn handelen daarin beschreven worden. De reflectie is geschreven vanuit mijn perspectief als onderzoeker.

Beantwoording deelvragen

Alvorens antwoord te geven op de hoofdvraag, die luidt,

“Leidt het betrekken van de leerling in de communicatie over zijn gedrag tot bevorderen van positief gedrag?”, zal ik eerst de deelvragen beantwoorden:

1. *Welke manier van communiceren met de ouders en leerlingen over gedrag is gangbaar binnen de middenbouw van de school?*

In hoofdstuk twee is door gebruikmaking van de triade theorie-persoon-praktijk antwoord gegeven op deze deelvraag. Er zijn vaste momenten waarop gedrag met ouders gecommuniceerd wordt. Met leerlingen wordt voornamelijk gecommuniceerd aan de hand van het beloningssysteem en de time-out procedure. Er lijkt sprake te zijn van verschillende wederzijdse verwachtingen tussen school en ouders die lijkt voort te komen uit cultuurverschillen. Zo schrijven Pels, Smit, Driessen & Doesborgh (2004) dat school en allochtone ouders verschillend denken over waar de opvoedingsverantwoordelijkheid ligt; op school of thuis. Uit verschillende onderzoeken van Menheere & Hooge (2010) en Lontos (1992) blijkt dat de thuissituatie een grote invloed heeft op de persoonsvorming van de leerling, maar dat ouders een afwachtende houding ten aanzien van de school hebben en uitgenodigd moeten worden alvorens zij iets ondernemen. In de Uitvoeringsagenda 2012-2014 van de gemeente Amsterdam over ouderbetrokkenheid in het onderwijs staan oudertypen beschreven. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen hoog- en laag opgeleiden en het wel- of niet bekend zijn met het Nederlandse onderwijssysteem. Er staat het volgende over de behoefte van de grootste groep ouders op de school in dit onderzoek; laagopgeleide ouders die niet bekend zijn met ons onderwijssysteem: *“duidelijke instructies van leraren hoe ze hun kind thuis kunnen ondersteunen, (...) open communicatie, wijs ze op hun verantwoordelijkheden en kansen, maak ze duidelijk dat ze kunnen kiezen.”* (Gemeente Amsterdam p.29)

De communicatie met ouders op de school in dit onderzoek sluit deels aan op voorgaand citaat. aanbevelingen om ouders meer te betrekken worden aan het einde van dit hoofdstuk gegeven.

2. Heeft de interventie gericht op de communicatie over gedrag met leerlingen en ouders gevolgen gehad?

Tijdens de interventie hebben de leerlingen dagelijks bepaald of zij een beloning verdiend hadden en hun oordeel beargumenteerd. Uit de analyse van deze argumenten (hoofdstuk vier) komt naar voren dat zij zichzelf overwegend positief beoordeelden. Tevens gaven zij zichzelf een tweede kans om een beloning ten dele of later te behalen. Of de leerlingen meer positief gedrag laten zien dan voor de interventie is op basis van dit onderzoek niet te zeggen. De leerlingen zelf laten bepalen of zij een beloning verdiend hebben, heeft een kleine verschuiving gestart van extrinsieke motivatie naar intrinsieke motivatie.

Vansteenkiste, M. en Neyrinck, B. (2010, p. 175) schrijven hierover: *“Hoe meer de reden om gedragsverandering na te streven persoonlijk onderschreven en verankerd wordt in het waardensysteem en de levensstijl van cliënten, hoe autonomer of vrijwilliger deze verandering – ondanks het doelmatige of extrinsiek gemotiveerde karakter – wordt ervaren.”* Er is na deze interventie nog geen sprake van totale intrinsieke motivatie, maar de nieuwe rol die leerlingen in dit onderzoek gekregen hebben, zorgt wel voor een eerste stap in de richting van intrinsieke motivatie.

De communicatie met ouders over het gedrag is in deze interventie onderbelicht gebleven door een gebrek aan tijd bij ouders en leerkracht. Het aantal keer dat dit wel gebeurd is, is te klein om een conclusie uit te trekken. Ouders lijken zich niet betrokken gevoeld te hebben bij het onderzoek. Dit komt onder andere doordat de focus lag op de reflectie van de leerlingen op hun gedrag en dit meer tijd bleek te kosten dan vooraf verwacht. Hierdoor heb ik onvoldoende tijd gemaakt om met ouders te communiceren. Daarnaast heb ik de terugkoppeling naar ouders als een meer delicate kwestie ervaren dan ik vooraf dacht. Het bleek moeilijk eens per week gedrag te evalueren. Leerlingen keken terug op het laatste beloningsmoment en niet op de hele dag, laat staan een hele week. Ouderbetrokkenheid is, zoals in hoofdstuk twee naar voren kwam, zeer belangrijk bij het verbeteren van gedrag van de leerling. Wanneer ouders en school daadwerkelijk samenwerken en de leerling op een eensgezinde manier aanspreken op gedrag, zal dit meer invloed hebben dan de eenzijdige benadering die in dit onderzoek gebruikt is (verschillende studies in Haaf ten, & Janssens 1994). Op basis van het theoretisch kader en het idee dat ouders zich niet betrokken gevoeld hebben bij het beïnvloeden van het gedrag van hun kind, pleit ik voor een structurele ouderbetrokkenheid. Hierop ga ik aan het einde van dit hoofdstuk verder in.

Beantwoording hoofdvraag

Na het beantwoorden van de deelvragen, volgt hier het antwoord op de hoofdvraag in dit onderzoek.

“Leidt het betrekken van de leerling in de communicatie over zijn gedrag tot bevorderen van positief gedrag?”

Op basis van de vergaarde data kan niet geconcludeerd worden dat het gedrag van de leerlingen positiever is door hen te betrekken in de communicatie over hun gedrag. Er kan ook geen causaal verband gelegd worden tussen de interventie en het gedrag van de leerlingen. Uit de beloningsmomenten blijkt dat de leerlingen zichzelf overwegend positief beoordelen en hierbij werkgerelateerd argumenteren. Observaties en het bestuderen van de argumenten van leerlingen, doen vermoeden dat de leerlingen steeds beter konden vertellen of zij een beloning verdiend hadden. Leerlingen echter geven in de vragenlijsten aan dat de leerkracht de beloningen toekent en dat zij bepaalt of het gedrag goed is of niet. Hierbij is onduidelijk of de leerlingen bedoelen dat de leerkracht de smiley fysiek toekent, of dat zij ook de beslissing neemt. Het antwoord op de vraag of de interventie geleid heeft tot positief gedrag is op basis van dit onderzoek niet te geven. Kanttekening hierbij is dat het aannemelijk is dat de focus op de beloningsmomenten heeft gezorgd voor een structurelere terugkoppeling van gedrag tussen leerkracht en leerling. Vóór de interventie werd al een beloningssysteem ingezet, tijdens de interventie werden de beloningsmomenten structureel aangekondigd en nageleefd. Hierdoor lag de nadruk meer op het genereren van beloningen dan voorheen. Dit kan van invloed geweest zijn op de structuur en het gedrag in de klas.

Reflectie op het onderzoeksproces

Tijdens de interventie lag de focus op het reflecteren van de leerlingen. Het terugkoppelen van hun gedrag naar de ouders is onvoldoende gebeurd. Ouders zijn wel op de hoogte gebracht van de start en het einde van de interventie, maar niet zo gestructureerd en voorbereid als vooraf bedacht was door tijdgebrek en doordat ik onvoldoende heb ingeschat hoe kwetsbaar leerlingen zijn in het vertellen over hun gedrag. In het theoretisch kader is aandacht besteed aan ouderbetrokkenheid, hieruit is naar voren gekomen dat ouderbetrokkenheid van groot belang is voor het verbeteren van gedrag van de leerlingen. Daarom vind ik het jammer dat dit onderbelicht is in deze interventie. Wanneer ik de interventie langer ingepland had en er een dagelijkse terugkoppeling naar ouders gemaakt was, had dit wellicht meer en betrouwbaarder data opgeleverd. Hierover heb ik intensief contact gehad met mijn critical friends. Helaas leverde dit onvoldoende nieuwe ideeën op om de ouderbetrokkenheid alsnog bij het onderzoek te betrekken. Vervolgens heb ik overleg gehad met mijn studiebegeleider. Hij gaf aan dat een reflectie over dit onderdeel ook blijk

van een lerende houding geeft. Om meer input te hebben dan ik uit de vragenlijsten kreeg, heb ik aan het einde van de interventie korte gesprekken van ongeveer vijf minuten gevoerd met de ouders. Mijn houding ten opzichte van het betrekken van de ouders is te afwachtend en waarschijnlijk onduidelijk geweest. Hierdoor hebben de momenten waarbij ik contact met hen had te weinig opgeleverd. Ik heb van het onderzoeksproces geleerd dat een onderzoek al snel groter is dan ik vooraf overzie.

Tijd is op twee manieren een belangrijker begrip gebleken dan ik dacht: de tijd die nodig is voor het uitvoeren van de interventie en de tijd zoals leerlingen hem beleven. Waarover reflecteert een leerling, het laatste moment, het dagdeel, de hele dag of de week? Het niet volledig kunnen uitvoeren van de interventie betekent voor mij dat ik het gevoel kreeg dat de interventie onvoldoende impact had.. Een positief aspect vind ik dat de leerlingen serieus reageerden op de reflectiemomenten. Dit lijkt een mooi startpunt om in het nieuwe schooljaar mee te beginnen, zodat de leerlingen vanaf het begin van het schooljaar reflecteren op hun acties en wellicht later zelfs kunnen reflecteren in actie (Schön, 1983).

Reflectie op de rol van de leerling

Bij de selectie van leerlingen voor dit onderzoek zijn kinderen gekozen die een thuissituatie lijken te hebben waar geen sprake is van geweld. Vooraf is met ouders besproken dat het ongewenst is thuis te straffen naar aanleiding van gedrag op school. In hoofdstuk vier is aangehaald dat leerlingen aangaven bang te zijn thuis te vertellen over negatief gedrag. Deze informatie baarde me zorgen omdat ik de leerlingen op geen enkele manier wil schaden. De signalen hebben mij doen besluiten tot een gesprek met de intern begeleider (IB). Naar aanleiding hiervan is een gesprek gevoerd met de ouders om na te gaan of er sprake was van het geven van straf op basis van het gedrag op school. Hierbij was de leerling niet aanwezig omdat ervaring leert dat ouders emotioneel kunnen reageren en de leerling hierbij direct aanspreken op het vertelde, zonder in te gaan op de vraag. Ik acht deze mogelijke reactie ongewenst voor het kind. Dit gesprek, in combinatie met eerdere gesprekken met ouders en leerling, heeft de indruk gewekt dat er geen sprake is van mishandeling. Uit observaties en gesprekken met de leerlingen, kreeg ik het idee dat de angst die ze hebben niet altijd reëel lijkt. Zo vertelde een leerling dat hij 's nachts thuiskomt uit school terwijl alle gesprekken overdag hebben plaatsgevonden. Ook bij leerling drie, die zich omdraaide om te laten zien dat hij een camera op zijn hoofd heeft is het de vraag of hij werkelijkheid en fantasie gescheiden kan houden. Deze observaties in combinatie met de oudergesprekken, overleg met IB en de wens van de leerlingen, hebben er toe geleid dat de leerlingen met het onderzoek bleven meedoen. Dit onderzoek is verlopen in het vertrouwen dat de leerlingen geen negatieve gevolgen hebben ondervonden van hun deelname.

Reflectie op mijn rol als onderzoeker

Tijdens dit onderzoek heb ik verschillende rollen gehad: die van onderzoeker, student en leerkracht. Over de rol van de actieonderzoeken wordt door de Lange et al. (2010 p. 109) het volgende geschreven: *“de onderzoeker moet naast het uitvoeren van een goed onderzoek, bijvoorbeeld goed kunnen organiseren, loslaten, afstand nemen, met onzekerheid omgaan”* Onderdeel zijn van het onderzoek en tegelijkertijd zo objectief mogelijk blijven is een uitdaging gebleken. Tijdens de interventie besloten de leerlingen zelf of hun gedrag toereikend was om een beloning te krijgen. Vaak ging dit in mijn ogen goed, wat betekent dat ze zichzelf een beloning gaven wanneer ik dat ook zou doen. Er zijn echter ook momenten geweest waarop een leerling zelf zei een beloning verdiend te hebben terwijl ik het daar niet mee eens was. In dergelijke situaties, merkte ik het moeilijk te vinden mijn mening niet door te laten schemeren. Ik heb getracht zo neutraal mogelijk te reageren wanneer een leerling zichzelf anders beoordeelde dan ik zou doen. Voor vervolgonderzoek zou het interessant zijn met beelden te werken die de leerling kan aanwijzen. Een aantal leerlingen kan goed onder woorden brengen wat hij bedoelt, maar een aantal vindt dit moeilijk, zeker wanneer zij boos zijn. Bij het inzetten van beelden die het kind kan aanwijzen, moet kritisch gekeken worden naar de sturende werking van de beelden.

Verschiedende rollen tegelijk spelen heb ik ook lastig gevonden tijdens het afnemen van de vragenlijsten bij de leerlingen. Twee leerlingen hebben een taalachterstand en konden daardoor moeilijk antwoorden verwoorden. Als leerkracht zeg ik dan het eerste deel van een woord, zodat de leerling verder kan vertellen. Als onderzoeker wilde ik dit zo min mogelijk doen om de antwoorden niet te beïnvloeden. Hierdoor zijn antwoorden soms anders of onvollediger dan wanneer ik enkel mijn rol als leerkracht zou hebben gespeeld. Toch ben ik blij met deze keuze omdat de antwoorden hierdoor zo waarheidsgetrouw mogelijk zijn. Ook voor dit probleem zou het gebruiken van beelden die de leerling aan kan wijzen een uitkomst kunnen zijn.

Professionele ontwikkeling

Het doen van dit onderzoek heeft geleid tot diepgang in kennisontwikkeling en -toepassing (basisdimensie B) van de theorie op mijn dagelijkse onderwijspraktijk. Ik heb me bij het schrijven van het theoretisch kader verdiept in ouderbetrokkenheid en zelfreflectie van leerlingen. Daardoor ben ik in de praktijk meer gefocust op de omgang met ouders en de rol van leerlingen daarin. Ik heb geleerd dat ouders een essentiële rol spelen in het verbeteren van gedrag. Waar ik al competent was in de interpersoonlijke en orthopedagogische omgang met leerlingen, ben ik me nu bewuster van het belang dat ik ook *organisatorisch competent in de omgang met leerlingen en andere direct betrokkenen* ben (subdimensie 4).

Deze bewustwording zie ik als een eerste belangrijke stap in het verbeteren van de ouderbetrokkenheid en vooral mijn rol daar in.

Door te reflecteren op het onderzoeksproces, heb ik geleerd dat subdimensie 5; *competent in reflectie en ontwikkeling* een belangrijke rol speelt in het evalueren en voortzetten van dit onderzoek. De reflectie op het onderzoek en mijn rol daarin, heeft me laten zien dat ouderbetrokkenheid onvoldoende in de interventie aan bod gekomen is en dat dit in een vervolgonderzoek de hoofdrol zou kunnen spelen.

Aanbevelingen

Zoals eerder aangegeven, was de interventie in dit onderzoek te kort en de omvang te klein voor het trekken van conclusies over ouderbetrokkenheid. Op basis van het theoretisch kader worden hier aanbevelingen voor de school gedaan voor vervolgstappen naar aanleiding van dit onderzoek.

- Vergroot de rol van de leerling in het beoordelen van zijn gedrag door directe reflectiemomenten in te plannen.
- Bevorder de betrokkenheid van ouders door het maken van structurele terugkoppelingen van het gedrag van leerlingen naar hun ouders.
- Laat de reflectiemomenten van de leerlingen door de leerling bespreken met zijn ouders. Leerlingen voeren hierbij het woord en kunnen op den duur zelfstandig met ouders spreken over de vorderingen in hun gedrag.
- Bespreek met ouders aan het begin van elk schooljaar dat leerlingen leren reflecteren en dat het spreken hierover met hun ouders van groot belang is. Tevens is het van groot belang dat ouders hun kind thuis niet straffen voor de besproken reflectiemomenten. Laat dit een harde afspraak zijn tussen school en thuis.
- Laat nader onderzoeken hoe zelfreflectie bij leerlingen in het SBO vergroot kan worden.
- Leg in eventueel vervolgonderzoek de nadruk op de invloed van zelf reflecterend vermogen op passend onderwijs. Waarbij onderzocht wordt of een beter zelf reflecterend vermogen leidt tot makkelijker functioneren in de groep en wellicht in een reguliere klas.

Het doen van dit onderzoek heeft me doen realiseren dat leerlingen en ouders een grotere rol zouden kunnen spelen in de verbetering van het gedrag van de leerling. Om dit te bewerkstelligen zal ruimte gecreëerd moeten worden om leerlingen te leren reflecteren en ouders meer te betrekken bij het leerproces. De reflectie van leerlingen heeft in dit onderzoek voorop gestaan en het heeft mij als onderzoeker verrast dat leerlingen de reflectiemomenten serieus namen. Dat gegeven betekent voor mij dat ik leerlingen meer zeggenschap zal geven in hoe hun gedrag beoordeeld wordt, ook in de komende jaren.

Literatuur

- Alkema E., & Tjerckstra W. (1995) *Meer dan onderwijs, Theorie en praktijk van het lesgeven in de basisschool*. Assen: van Gorcum.
- Booi H., Broeke L. ten, Crok S., Lindeman E., Slot J. (2008) *Diversiteit in perspectief Diversiteits- en integratiemonitor Amsterdam 2007*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam Dienst Onderzoek en Statistiek
- Brandt R. (1995) *Punished by Rewards? A Conversation with Alfie Kohn* [Electronic version] Educational leadership, Volume 53 Number 1 verkregen op 24 april 2013 op <http://www.alfiekohn.org/teaching/pdf/Punished%20by%20Rewards.pdf>
- Broer-Bos M. (2013) *Continu verbeteren in het basisonderwijs*. Geraadpleegd op 27 januari 2013 op <http://www.klasse.pro/index.php>
- Gemeente Amsterdam, Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling (2011) *Actieve ouders Ouderbetrokkenheid in het onderwijs Uitvoeringsagenda 2012-2014*
- Geurts, T. (2010). De ethische professionaliteit van de leraar. Een terreinverkenning. verkregen op 19-12-2012 via <http://www.thomgeurts.nl/index.php/2010/08/de-ethische-professionaliteit-van-de-leraar/>
- Kaldenbach H. (2011) *Macho mannetjes, 99 tips om de straatcultuur terug te dringen uit uw school*. Amsterdam: Uitgeverij Prometheus
- Kienhuis, J. (2008) *De stem van de leerling Oplossingsgericht werken, basis voor dialoog en participatie*
In Swet J. van e.a. (2008) Bouwen aan een opleiding als platform. Interactieve professionaliteit en interactieve kennisontwikkeling. Antwerpen/ Apeldoorn: Garant.
- Lange R. De., Schuman H. & Montesano Montessori N. (2011), *Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals* Antwerpen-Apeldoorn: Garant
- Lontos, L. (1992). *At risk families & schools; becoming partners*. Oregon: ERIC, University of Oregon.
- Menheere A. & Hooge E. (2010) *Ouderbetrokkenheid in het onderwijs, Een literatuurstudie naar de betekenis van ouderbetrokkenheid voor de schoolse ontwikkeling van kinderen*. Amsterdam: Kenniscentrum Onderwijs en Opvoeding van de Hogeschool van Amsterdam
- Smit F., Driessen G. & Doesborgh J. (2005) *Opvattingen van allochtone ouders over onderwijs: tussen wens en realiteit* Nijmegen: ITS (P.65)
- Smit F., Driessen G., Sluiter R. & Brus M. (2005) *Ouders, scholen en diversiteit*. Nijmegen: ITS – Radboud Universiteit

- Smith, M. K. (2001, 2011). Schön D.: *learning, reflection and change*, the *encyclopedia of informal education*. Verkregen op 24 april 2013 op www.infed.org/thinkers/et-schon.htm
- Vansteenkiste, M. en Neyrinck, B. (2010) *Optimaal motiveren van gedragverandering, Psychologische behoeftebevrediging als de motor van therapiesucces. Tijdschrift voor Psychotherapie 2010 (36) 03, 171-189*
- Vugt, J. M.C.G. van (2013) *Observeren*. Geraadpleegd op 19 januari 2013 op <http://www.psycon.nl/data/observeren.html>
- Wikipedia (2013) *Regulatieve cyclus* . Geraadpleegd op 16 januari 2013 op http://nl.wikipedia.org/wiki/Regulatieve_cyclus
- De foto op de kaft is verkregen op 15 mei via <http://slowbuddy.com/inspiration/25-most-popular-smileys/>

Bijlage A Toestemmingsformulier

Onderwerp: Onderzoek in klas 2a

Datum: 15 oktober 2012

Beste ouders/ verzorgers,

Dit jaar rond ik mijn studie, de Master SEN af. Hiervoor doe ik een onderzoek op school waar ik aan het einde van het schooljaar een stuk over schrijf. Ik ga onderzoeken op welke manier ik het beste met jullie kan communiceren over het gedrag van jullie kind in klas 2a.

Om dit te onderzoeken wil ik graag 2 keer een vragenlijst door jullie laten invullen. Daarnaast wil ik aan de kinderen vragen wat zij denken dat de beste manier is om over hun gedrag te spreken met de ouders. Via deze brief wil ik vragen of jullie het goed vinden dat ik dit onderzoek in doe, waarbij ik uw kind ook vragen zal stellen. Natuurlijk gaan alle lessen gewoon door, de schooldagen zullen hetzelfde blijven verlopen. Ik zal geen enkele informatie van u of uw kind herkenbaar gebruiken. Wanneer jullie vragen hebben of nieuwsgierig zijn, hoor ik het graag!

Bedankt,
Dorien van Westrienen
Leerkracht van klas 2a

Ik stem er mee in dat Dorien van Westrienen een onderzoek gaat doen in klas 2a naar de manier van communiceren tussen leerkracht en ouders over het gedrag van de kinderen.

Naam:

Ouder/ verzorger van:

Handtekening:

Bijlage B1: Vragenlijst leerlingen

Naam leerling:

Ingevuld met:

Datum:

Plaats:

1) Hoeveel smileys krijg je op een dag?

2) Wie kiest of je een smiley krijgt?

- ☐ Ik
- ☐ Juf
- ☐ Anders, namelijk.....

3) Hoe kun je een smiley verdienen?

4) Hoe vaak praat je met je leerkracht over je gedrag?

Geef aan.

nooit

heel vaak

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

5) Als mijn vader/ moeder met de leerkracht praat ben ik er bij:

- ☐ Nooit
- ☐ Ik ben er wel, maar ik zeg niks
- ☐ Ik ben er wel maar ik zeg alleen iets als iemand iets vraagt
- ☐ Ik praat mee over mijn gedrag
- ☐ Ik voer het gesprek
- ☐ Anders, namelijk.....

6) Hetgeen ik met de leerkracht bespreek, bespreek ik thuis na met mijn vader/moeder:

- ☐ Nooit
- ☐ Af en toe
- ☐ Meestal
- ☐ Altijd
- ☐ Anders, namelijk.....

7) Wat vind je er van als je leerkracht met je vader/moeder praat?

Geef aan.

Heel vervelend

heel leuk

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

8) Hoe belangrijk vindt je het dat je vader/moeder weet hoe je gedrag is op school? Geef aan.

Niet belangrijk

Erg belangrijk

9) Kun je zelf zorgen dat je een smiley krijgt?

- Nee, alleen de leerkracht kan dat
- Nee, ik weet niet hoe
- Nee,.....
- Ja, maar ik weet niet hoe
- Ja,.....

10) Wat moet ik van de leerkracht leren op het gebied van gedrag?

11) Wat wil ik leren op het gebied van gedrag?

Ruimte voor extra informatie of opmerkingen:

Bijlage B2: Vragenlijst ouders

Datum:

Plaats:

- 1) Hoe vaak is er gemiddeld contact met de leerkracht van uw kind over zijn/ haar gedrag?
 - ☐ Nooit
 - ☐ Enkel bij voortgangsgesprekken en OPP gesprekken
 - ☐ Eens per maand
 - ☐ Eens per 14 dagen
 - ☐ Eens per week
 - ☐ Dagelijks
 - ☐ Anders, namelijk.....
- 2) Wanneer u contact heeft met de leerkracht over het gedrag van uw kind is dat:
 - ☐ Telefonisch
 - ☐ Per post
 - ☐ Per email
 - ☐ Persoonlijk, live contact
 - ☐ Anders, namelijk.....
- 3) Contact met de leerkracht gaat meestal over:
 1. Gedrag
 2. Schoolregels
 3. Afspraken
 4. Leerresultaten
 5. Anders, namelijk.....
- 4) Mijn kind is deelnemer van het gesprek met de leerkracht:
 - ☐ Nooit
 - ☐ Mijn kind is aanwezig, maar heeft geen inbreng in het gesprek
 - ☐ Mijn kind praat mee over zijn/ haar gedrag
 - ☐ Mijn kind voert het gesprek
 - ☐ Anders, namelijk.....
- 5) Hetgeen ik met de leerkracht bespreek, bespreek ik thuis na met mijn kind:
 - ☐ Nooit
 - ☐ Af en toe
 - ☐ Meestal
 - ☐ Altijd
 - ☐ Anders, namelijk.....
- 6) Ik denk dat het gedrag van mijn kind verbetert ten opzichte van nu, wanneer ik contact met de leerkracht heb:
 1. Eens
 2. Oneens

- 7) Hoe belangrijk vindt u het om op de hoogte te zijn van het gedrag van uw kind op school? Geef aan.

Niet belangrijk

Erg belangrijk

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Ruimte voor extra informatie of opmerkingen:

Bijlage C.1 Ingevulde vragenlijsten leerlingen vóór de interventie

Naam leerling: 1

Ingevuld met: Dorien van Westrienen

Datum: 8 maart 2013

- 1) Hoeveel smileys krijg je op een dag?

“4 of 6 of 7”

- 2) Wie kiest of je een smiley krijgt?

- ☐ Ik
- ☒ Juf
- ☐ Anders, namelijk.....

- ### 3) Hoe kun je een smiley verdienen?

“Als je je best doet. Je moet dingen doen wat de juf zegt”

- 4) Hoe vaak praat je met je leerkracht over je gedrag?

Geef aan.

nooit

heel vaak

A horizontal number line is shown with tick marks labeled from 0 to 10. A point labeled 'x' is marked at the position of 10.

- 5) Als mijn vader/ moeder met de leerkracht praat ben ik er bij:

- Nooit
- Ik ben er wel, maar ik zeg niks
- Ik ben er wel maar ik zeg alleen iets als iemand iets vraagt
“alleen soms heel vaak”
- Ik praat mee over mijn gedrag
- Ik voer het gesprek
- Anders, namelijk.....

- 6) Hetgeen ik met de leerkracht bespreek, bespreek ik thuis na met mijn vader/moeder:

- Nooit
- Af en toe
- Meestal
- **Altijd**
- Anders, namelijk.....

- 7) Wat vind je er van als je leerkracht met je vader/moeder praat?

Geef aan.

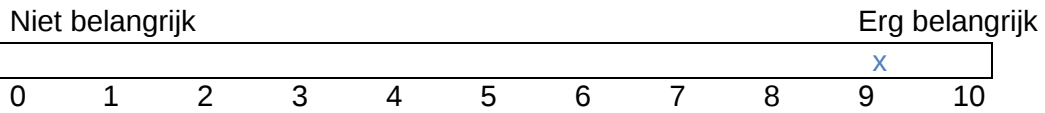
Heel vervelend

heel leuk

A horizontal number line with tick marks labeled from 0 to 10. A blue 'x' is placed above the number 10.

"Buiten praten vind ik niet leuk omdat het druk is. Ik wil dan naar huis. Binnen is beter."

- 8) Hoe belangrijk vindt je het dat je vader/moeder weet hoe je gedrag is op school? Geef aan.

- 9) Kun je zelf zorgen dat je een smiley krijgt?

- ☐ Nee, alleen de leerkracht kan dat
- ☐ Nee, ik weet niet hoe
- ☐ Nee,.....
- ☐ Ja, maar ik weet niet hoe
- ☐ Ja,..... "Als je hard gerekend hebt"

- 10) Wat moet ik van de leerkracht leren op het gebied van gedrag?

"Leren hoe je gedraagt."

- 11) Wat wil ik leren op het gebied van gedrag?

"Leren wat je moet doen als een kind je pest moet je naar de juf. Dan gaat ze straf geven"

Ruimte voor extra informatie of opmerkingen:

"Mijn gedrag is zo: ik wil steeds wisselen op de schommel maar niemand wil. Ik vind buiten zo raar dat ik kinderen zie pesten en schreeuwen"

Naam leerling: 2

Ingevuld met: Dorien van Westrienen

Datum: 8 maart 2013

1) Hoeveel smileys krijg je op een dag?

16

2) Wie kiest of je een smiley krijgt?

☐ Ik

☒ Juf

☐ Anders, namelijk.....

3) Hoe kun je een smiley verdienen?

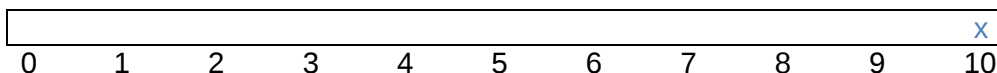
“als ik ga goed doen. Niet vechten en lelijke dingen zeggen. Vieze woorden.”

4) Hoe vaak praat je met je leerkracht over je gedrag?

Geef aan.

nooit

heel vaak

“Als ik straf gaan jullie praten”

5) Als mijn vader/ moeder met de leerkracht praat ben ik er bij:

☒ Nooit

☐ Ik ben er wel, maar ik zeg niks

☐ Ik ben er wel maar ik zeg alleen iets als iemand iets vraagt

☐ Ik praat mee over mijn gedrag

☐ Ik voer het gesprek

☐ Anders, namelijk.....

6) Hetgeen ik met de leerkracht bespreek, bespreek ik thuis na met mijn vader/moeder:

☐ Nooit

☒ Af en toe “Dan vraag ik wat heeft juf gezegd?”

☐ Meestal

☐ Altijd

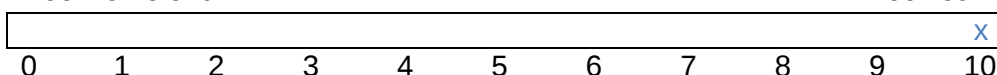
☐ Anders, namelijk.....

7) Wat vind je er van als je leerkracht met je vader/moeder praat?

Geef aan.

Heel vervelend

heel leuk

“Als ik straf heb vind ik het niet leuk.”

- 8) Hoe belangrijk vindt je het dat je vader/moeder weet hoe je gedrag is op school?
Geef aan.

Niet belangrijk

Erg belangrijk

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Deze vraag was erg moeilijk te beantwoorden. De leerling wist niet goed wat hij zeggen kon.

“Als ik stout doe, gaat mijn vader boos worden gaat hij me slaan. Juf moet alleen vertellen als het goed gaat. Gaat m’n vader dit lezen?”

- 9) Kun je zelf zorgen dat je een smiley krijgt?

- Nee, alleen de leerkracht kan dat “Ik kan er niet bij, in ben klein”
- Nee, ik weet niet hoe
- Nee,.....
- Ja, maar ik weet niet hoe
- Ja,.....

- 10) Wat moet ik van de leerkracht leren op het gebied van gedrag?

“Dat ik ga luisteren.”

- 11) Wat wil ik leren op het gebied van gedrag?

“Ik ga me goed gedragen.”

Ruimte voor extra informatie of opmerkingen:

Naam leerling: 3

Ingevuld met: Dorien van Westrienen

Datum: 8 maart 2013

1) Hoeveel smileys krijg je op een dag?

1

2) Wie kiest of je een smiley krijgt?

☐ Ik

☒ Juf

☐ Anders, namelijk.....

3) Hoe kun je een smiley verdienen?

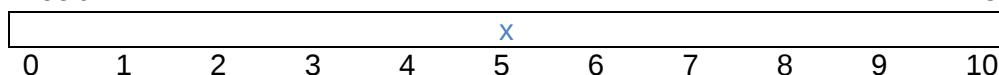
"Als je het goed doet. Naar juf luisteren."

4) Hoe vaak praat je met je leerkracht over je gedrag?

Geef aan.

nooit

heel vaak

5) Als mijn vader/ moeder met de leerkracht praat ben ik er bij:

☐ Nooit

☐ Ik ben er wel, maar ik zeg niks

☒ Ik ben er wel maar ik zeg alleen iets als iemand iets vraagt

☐ Ik praat mee over mijn gedrag

☐ Ik voer het gesprek

☐ Anders, namelijk.....

6) Hetgeen ik met de leerkracht bespreek, bespreek ik thuis na met mijn vader/moeder:

☒ Nooit

☐ Af en toe

☐ Meestal

☐ Altijd

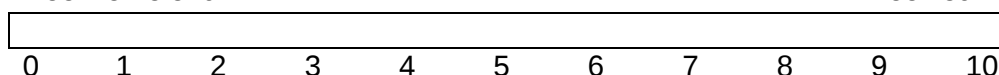
☐ Anders, namelijk.....

7) Wat vind je er van als je leerkracht met je vader/moeder praat?

Geef aan.

Heel vervelend

heel leuk

Deze vraag was te moeilijk

8) Hoe belangrijk vindt je het dat je vader/moeder weet hoe je gedrag is op school? Geef aan.

Niet belangrijk

Erg belangrijk

A horizontal number line with tick marks labeled from 0 to 10. A blue dot is placed at the tick mark for 10, and the letter 'x' is written in blue above it.

9) Kun je zelf zorgen dat je een smiley krijgt?

- Nee, alleen de leerkracht kan dat
- Nee, ik weet niet hoe
- Nee,.....
- Ja, maar ik weet niet hoe
- Ja,..... “luisteren”

10) Wat moet ik van de leerkracht leren op het gebied van gedrag?

“Luisteren, ik weet niet”

11) Wat wil ik leren op het gebied van gedrag?

“Schrijven.”

Ruimte voor extra informatie of opmerkingen:

Bijlage C.2 Ingevulde vragenlijsten ouders vóór de interventie

Datum: 12 maart 2013

- 1) Hoe vaak is er gemiddeld contact met de leerkracht van uw kind over zijn/ haar gedrag?
 - ☐ Nooit
 - ☐ Enkel bij voortgangsgesprekken en OPP gesprekken
 - ☐ Eens per maand
 - ☐ Eens per 14 dagen
 - ☐ Eens per week
 - ☒ Dagelijks
 - ☐ Anders, namelijk.....
- 2) Wanneer u contact heeft met de leerkracht over het gedrag van uw kind is dat:
 - ☐ Telefonisch
 - ☐ Per post
 - ☐ Per email
 - ☒ Persoonlijk, live contact
 - ☐ Anders, namelijk.....
- 3) Contact met de leerkracht gaat meestal over:
 - ☒ Gedrag
 - ☐ Schoolregels
 - ☐ Afspraken
 - ☐ Leerresultaten
 - ☐ Anders, namelijk.....
- 4) Mijn kind is deelnemer van het gesprek met de leerkracht:
 - ☐ Nooit
 - ☐ Mijn kind is aanwezig, maar heeft geen inbreng in het gesprek
 - ☒ Mijn kind praat mee over zijn/ haar gedrag
 - ☐ Mijn kind voert het gesprek
 - ☐ Anders, namelijk.....
- 5) Hetgeen ik met de leerkracht bespreek, bespreek ik thuis na met mijn kind:
 - ☐ Nooit
 - ☐ Af en toe
 - ☒ Meestal
 - ☐ Altijd
 - ☐ Anders, namelijk.....
- 6) Ik denk dat het gedrag van mijn kind verbetert ten opzichte van nu, wanneer ik contact met de leerkracht heb:
 - ☐ Eens
 - ☒ Oneens

7) Hoe belangrijk vindt u het om op de hoogte te zijn van het gedrag van uw kind op school? Geef aan.

Niet belangrijk

Erg belangrijk

A horizontal number line with tick marks labeled from 0 to 10. A blue 'x' is placed above the tick mark for 10.

Ruimte voor extra informatie of opmerkingen:

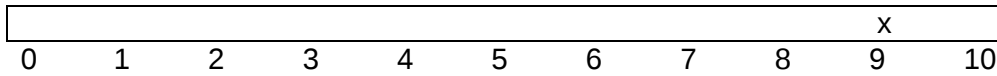
Datum: 8 maart 2013

- 1) Hoe vaak is er gemiddeld contact met de leerkracht van uw kind over zijn/ haar gedrag?
 - ☐ Nooit
 - ☐ Enkel bij voortgangsgesprekken en OPP gesprekken
 - ☐ Eens per maand
 - ☐ Eens per 14 dagen
 - ☐ Eens per week
 - ☒ Dagelijks
 - ☐ Anders, namelijk.....
- 2) Wanneer u contact heeft met de leerkracht over het gedrag van uw kind is dat:
 - ☐ Telefonisch
 - ☐ Per post
 - ☐ Per email
 - ☒ Persoonlijk, live contact
 - ☐ Anders, namelijk.....
- 3) Contact met de leerkracht gaat meestal over:
 - 1. Gedrag
 - 2. Schoolregels
 - 3. Afspraken
 - 4. Leerresultaten
 - 5. Anders, namelijk.....
- 4) Mijn kind is deelnemer van het gesprek met de leerkracht:
 - ☐ Nooit
 - ☐ Mijn kind is aanwezig, maar heeft geen inbreng in het gesprek
 - ☒ Mijn kind praat mee over zijn/ haar gedrag
 - ☐ Mijn kind voert het gesprek
 - ☐ Anders, namelijk.....
- 5) Hetgeen ik met de leerkracht bespreek, bespreek ik thuis na met mijn kind:
 - ☐ Nooit
 - ☐ Af en toe
 - ☒ Meestal
 - ☐ Altijd
 - ☐ Anders, namelijk.....
- 6) Ik denk dat het gedrag van mijn kind verbetert ten opzichte van nu, wanneer ik contact met de leerkracht heb:
 - 1. Eens |soms
 - 2. Oneens

- 7) Hoe belangrijk vindt u het om op de hoogte te zijn van het gedrag van uw kind op school? Geef aan.

Niet belangrijk

Erg belangrijk

Ruimte voor extra informatie of opmerkingen:

“De kinderen maken veel ruzie met elkaar voor dat ze naar binnen te gaan.

Ik hoop dat de leerkrachten extra opletten met de kinderen.”

Bijlage A2: Vragenlijst ouders vóór de interventie 3

Datum: 15 maart 2013

- 1) Hoe vaak is er gemiddeld contact met de leerkracht van uw kind over zijn/ haar gedrag?
 - ☐ Nooit
 - ☐ Enkel bij voortgangsgesprekken en OPP gesprekken
 - ☐ Eens per maand
 - ☐ Eens per 14 dagen
 - ☐ Eens per week
 - ☒ Dagelijks
 - ☐ Anders, namelijk.....
- 2) Wanneer u contact heeft met de leerkracht over het gedrag van uw kind is dat:
 - ☐ Telefonisch
 - ☐ Per post
 - ☐ Per email
 - ☒ Persoonlijk, live contact
 - ☐ Anders, namelijk.....
- 3) Contact met de leerkracht gaat meestal over:
 - ☒ Gedrag
 - ☐ Schoolregels
 - ☐ Afspraken
 - ☒ Leerresultaten
 - ☐ Anders, namelijk.....
- 4) Mijn kind is deelnemer van het gesprek met de leerkracht:
 - ☐ Nooit
 - ☒ Mijn kind is aanwezig, maar heeft geen inbreng in het gesprek
 - ☒ Mijn kind praat mee over zijn/ haar gedrag
 - ☐ Mijn kind voert het gesprek
 - ☐ Anders, namelijk.....
- 5) Hetgeen ik met de leerkracht bespreek, bespreek ik thuis na met mijn kind:
 - ☐ Nooit
 - ☐ Af en toe
 - ☐ Meestal
 - ☒ Altijd
 - ☐ Anders, namelijk.....
- 6) Ik denk dat het gedrag van mijn kind verbetert ten opzichte van nu, wanneer ik contact met de leerkracht heb:
 - ☒ Eens
 - ☐ Oneens

7) Hoe belangrijk vindt u het om op de hoogte te zijn van het gedrag van uw kind op school? Geef aan.

Niet belangrijk

Erg belangrijk

A horizontal number line with tick marks labeled from 0 to 10. A blue 'x' is placed above the tick mark for 10.

Ruimte voor extra informatie of opmerkingen:

Bijlage D1 Citaten van leerlingen

In onderstaand schema worden de drie leerlingen die voor deze interventie centraal staan geciteerd. Deze uitspraken kwamen tot stand nadat ik hen vroeg of ze een beloning verdiend hadden. In verband met de privacy zijn de namen van de leerlingen vervangen door een cijfer.

Leerkracht: "vind je dat je een beloning verdient?"

Week 1			
Datum	Leerling	Antwoord	Argument
11-3-'13 moment 1	1	Ja	"Want ik ging goed luisteren en toen de computer niet werkte ging ik helpen"
	3	Ja	"Want ik ging lezen"
	2	Ja	"Want ik doe lief"
11-3-'13 moment 2	1	Ja	"Omdat ik hard gerekend heb"
	2	Ja	"Ik ging twee keer rekenen, blauw en rood"
	3	Ja	"Omdat ik goed heb gewerkt"
12-3-'13 moment 1	2	Ja	"Ik ging goed rekenen, die van 34 met die kleuren ging goed"
	1	Nee	1: "Ik heb mijn werk niet af, het is echt een slechte dag voor mij" Lk: "Heb je je rekenen goed gedaan?" 1: "Ja, dat wel" Lk: "Krijg je dan een smiley?" 1: "Ja?"
	3	Ja	"Goed gewerkt"
14 -3-'13 moment 1	1	Ja	"Voor rekenen en lezen, dat ging goed"
	2	Ja	"Daarom, ik ging bij de tandarts goed gedaan"
	3	Ja / nee	Lk: "Heb je je werk af?" 3 : "Ja" (werk was niet af) "Maar ik heb geen medicijnen gehad, een kleine smiley" Lk: "Waarom krijg je die? Is je werk af? Is je gedrag goed?"

			3: "Nee" Lk: "Krijg je toch een smiley?" 3: "Nee, maar ik heb geen medicijnen gehad. (Na 1,5 uur werkt de medicatie en heeft hij zijn smiley ingehaald)
14 -3-'13 moment 2	1	Ja	"Goed bij muziekles"
	3	Ja	"Ik moest bij juf Chantal, ik weet niet waarom" (time-out)
	2	Ja	"Goed rekenen"
14 -3-'13 moment 3	1	Ja	"Voor het buitenspelen. duizendmiljoen spullen naar de schuur gebracht
	2	Nee	"Ik heb X getackeld en Y geschopt. Mag ik sorry zeggen?"
	3	Ja	"Want ik had gespringtouwde en het papier weer opgeruimd" (hij had eerst het papier uit de container door de schuur gegooit)
15 -3-'13 moment 1	1	Ja	"Ik heb heel goed gewerkt"
	2	Ja	2: "Kern 10 ging goed." Lk: "Hoe ging het luisteren?" 2: "Goed"
	3	Ja	"daarom, gewerkt."
15 -3-'13 moment 2	1	Nee	"Ik ga hem inhalen"
	2	Ja	
	3	Ja / nee	(Na doorvragen over een time-out) "Nee, ik ga hem inhalen"
15 -3-'13 moment 3	1	Nee	"Ik ging schreeuwen"
	2	ja	
	3		Afwezig
Week 2			
18-3-'13 Moment 1	3	Ja/ nee	Situatie: heeft een time-out gekregen en is uit de klas geweest om escalatie te voorkomen.

			3: "Ja" Lk: "Hoe verdien je een smiley?" 3: "Goed werken" Lk: "Heb je dat gedaan?"
	1	Ja	"Voor het lezen. Ik heb heel goed met juf Sophie gewerkt"
	2	Ja	"Ja omdat ik ging goed woorden zoeken"
18-3-'13 Moment 2	3	Ja	"Werken"
	1	Ja	"Werken"
	2	Ja	"Goed werken bij juf Elsa"
18-3-'13 Moment 3	1	Nee	Lk: "Was het een goede dag?" 1: "Nee, het is een slechte dag, ik heb gelogen." Lk: "Tegen wie?" 1: "Iedereen!" Lk: "Je kon vandaag drie smileys verdienen en jij hebt er drie. Is het dan toch een slechte dag?" 1: "Echt waar?"
	3	Ja / nee	3: "Beetje goed. Alleen buiten niet" Lk: "Buiten had je wel een smiley verdiend toch?" 3: "Oja" Lk: "'s Ochtends had je geen smiley voor werken, daarna wel" 3: "Ja, daarna ging het niet goed"
19-3-'13 Moment 1	3	Ja	"Werken"
	1	Ja	"Ik ging goed werken en niet schreeuwen"
	2	Ja	"Werken"
19-3-'13 Moment 2	1	Ja	"Voor werken"
	2	Ja	"Omdat ging rekenen."
	3	Nee	"Omdat ik straf had"
19-3-'13 Moment 3	1	Ja	Lk: "Hoe ging de dag?" 1: "De dag ging best wel goed maar het feestje niet, ik wou een gezellig feestje geven"

			(situatie: tijdens buitenspelen gaf 1 in zijn spel een feestje, dit kon hij niet loslaten toen we gingen opruimen)
	2	Ja	Lk: "Hoe ging de dag?" 2: "Goed, ik ging goed doen" Lk: "Wat?" 2: "Rekenen" Lk: "Wat nog meer?" 2: "Schrijven, pompon"
	3	Nee	Lk: "Hoe ging de dag?" 3: "Niet zo goed" Lk: "Waarom niet?" 3: "Weet niet" Lk: "Wat niet?" 3: "Buitenspelen, andere pauze wel" Lk: "En in de klas?" 3: "In de klas weet niet"
21-3-'13 Moment 1	1	Ja	1: "Ik heb een smiley verdiend!" Lk: "Waarom?" 1: "Voor lezen heb ik smiley verdiend en toets heb ik afgemaakt."
	2	Ja	2: "Omdat ik ging goed dictee" Lk: "Wat nog meer?" 2: "Lezen."
	3	Ja	3: "Gewoon omdat ik goed werk"
21-3-'13 Moment 2	2	Ja	"Goed gedaan. Met Jonne goed gedaan. Ik ging Jonne luisteren."
	3	Nee	"Omdat ik op time-out zit"
	1	Ja	"Bij reken ging ik goed doen"
21-3-'13 Moment 3	1	Ja	"Goed"
	2	Ja	"Goed"
	3		3 is eerder opgehaald van school omdat hij een raam in de hal van de school kapot trapte toen hij boos was.
22-3-'13	1	Ja	"Buitenspelen"

Moment 1			
	2	Ja	"Goed voetballen"
	3	Ja/nee	3: "Een beetje, nee, een hele smiley" Lk: "Echt?" 3: "Nee omdat ik naar andere klas ging"
22-3-'13 Moment 2	1	Ja	"Ik ging kunstjes doen buiten"
	2	Halve	"Halve want ik ging in de schuur"
	3	Halve	"Toen jij weg was ging het wel goed, maar daarna ging niet goed"
22-3-'13 Moment 3	3	Ja	"Hele daarom is goed"
	1	N	1: "Ik heb niet goed opgeruimd. Dat was alles" Lk: "En dat blauwe ding?" (1 heeft een icepack lek geprikt) 1: "Oooooooja, dat was een ongelukje, ga ik niet meer doen." Lk: "Was dat een ongelukje?" 1: "Nee, expres."
	2	Ja	"Goed, dat ging goed, knutselen"
Week 3			
25-3-'13 Moment 1	1	Ja	"Voor het schrijven."
	2	Ja	"Voor een nieuw boek. Ik heb goed geluisterd."
	3	Ja	"Omdat ik goed heb gedaan"
25-3-'13 Moment 2	3	Nee	"Omdat ik niet ga werken."
	1	Ja	"Rekenen heel goed"
	2	Ja	"Ik ging goed lezen"
25-3-'13 Moment 3	1	Ja	"Goed gespeeld"
	3	Ja	3: "Voetbal" Lk: "En het vechten?" 3: "Is al opgelost"
	2		Afwezig

26-3-'13 Moment 1	2	Ja	"Omdat ik ging heel goed rekenen."
	1	Ja	1: "Voor rekenen" Lk: "Waarom?" 1: "Ik heb hard gewerkt"
	3	Nee	3: "Moeilijk!" Lk: "Toen ik je uitleg gaf, deed je toen mee?" 3: "Nee! Is moeilijk!!"
26-3-'13 Moment 2	2	Ja	2: "Voor lezen" Lk: "Waarom?" 2: "Daarom" Lk: "Waarom?" 2: "Lezen goed"
	3	Ja	3: "lezen" Lk: "Waarom?" 3: "Daarom" Lk: "Waarom?" 3: "Gewoon werk doen"
	1	Ja	"Voor lezen"
28-3-'13 Moment 1	1	Ja	"Ik ging heel goed tekenen en heel goed rustig zit en heel goed luisteren naar dat kerstverhaal van Jezus"
	2	Ja	Lk: "Waarom?" 2: "Omdat ik ging goed eten en net zoals M het doet" Lk: "Wat?" 2: "Paasei kleuren"
	3	Ja	Lk: "Waarom?" 3: "Daarom" Lk: "Waarom?" 3: "Omdat ik goed heb gegeten"
28-3-'13 Moment 2	3	Ja	3: "Daarom" Lk: "Waarom?" 3: "Daarom ik goed geluisterd heb"
	2	Ja	"Ja ik ging niet vechten maar ik ging wel 3 duwen" (loopt naar 3 toe en zegt sorry) "Nu heb ik een smiley"

	1	Ja	"Fietsen"
28-3-'13 Moment 3	3	Ja	Lk: "Hoe was de dag?" 3: "Goed" Lk: "Vertel" 3: "Heel goed, was goed, buiten was goed"
	2	Ja	Lk: "Hoe was de dag?" 2: "Ik vond leuk die liedje"
	1	Ja	Lk: "Hoe was de dag?" 1: "Het was echt een mooie dag"

Bijlage D2 tekstanalyse van de citaten

Tekstanalyse citaten				
Categorieën	Week 1	Week 2	Week 3	Totaal
K. Ja, goed gewerkt	12 maal	21 maal	16 maal	49 maal
L. Ja, goed geluisterd	3 maal	1 maal	2 maal	6 maal
M. Ja, niet aan de regels gehouden maar dit is opgelost	1 maal	-	2 maal	3 maal
N. Ja, anders	4 maal	1 maal	1 maal	6 maal
O. Nee, gevochten/ ruzie	1 maal	-	-	1 maal
P. Nee, werk niet af	-	-	2 maal	2 maal
Q. Nee, niet aan de regels gehouden	1 maal	3 maal	-	4 maal
R. Nee, anders	1 maal	1 maal	-	2 maal
S. Onduidelijk	2 maal	5 maal	-	7 maal
T. Halve	1 maal	2 maal	-	3 maal
Afwezig	1 maal	2 maal	1 maal	4 maal
Totaal	27 maal	36 maal	24 maal	87 maal

Bijlage D3 Aantal toegekende beloningen

Weergave van beoordeling beloningsmomenten gedurende de interventie			
	Interventie Week 1	Interventie Week 2	Interventie Week 3
Aantal reflectie-momenten	9 momenten over 4 dagen	12 momenten over 4 dagen	8 momenten over 3 dagen
Beloning toegekend	20 maal	23 maal	21 maal
Beloning niet toegekend	2 maal	3 maal	2 maal
Beloning deels toegekend	1 maal	2 maal	
Onduidelijk of beloning toegekend wordt.	3 maal	6 maal	
Afwezig	1 maal	2 maal	1 maal
Totaal aantal momenten	9 momenten x 3 leerlingen = 27	12 momenten x 3 leerlingen = 36	8 momenten x 3 leerlingen = 24

Bijlage E.1 Inge vulde vragenlijsten leerlingen na de interventie

Naam leerling: 1

Ingevuld met: Dorien van Westrienen

Datum: 2 april 2013

- 1) Hoeveel smileys krijg je op een dag?

“Als je super hebt gedragen 10 smileys. Als je slecht hebt gedragen 0 smileys”

- 2) Wie kiest of je een smiley krijgt?

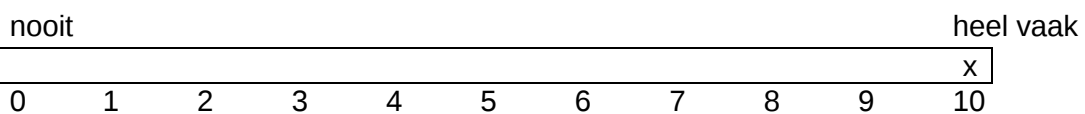
- ☐ Ik
- ☒ Juf “Hoe je hebt gedragen. Goed dan mag je een smiley”
- ☐ Anders, namelijk.....

- 3) Hoe kun je een smiley verdienen?

“Als ik stil bent als je goed hebt gedragen en als je goed gerekend hebt en als je goed luistert naar de juf. Als je goed buiten speelt. Als je vecht krijg je geen smiley.”

- 4) Hoe vaak praat je met je leerkracht over je gedrag?

Geef aan.

- 5) Als mijn vader/ moeder met de leerkracht praat ben ik er bij:

- ☐ Nooit
- ☐ Ik ben er wel, maar ik zeg niks
- ☐ Ik ben er wel maar ik zeg alleen iets als iemand iets vraagt
- ☒ Ik praat mee over mijn gedrag “Soms of niet”
- ☐ Ik voer het gesprek
- ☐ Anders, namelijk.....

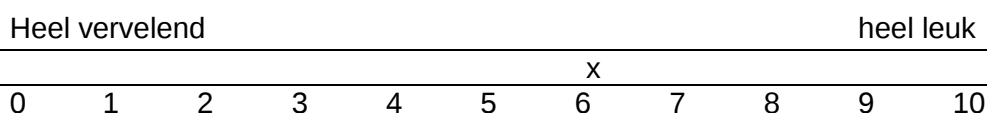
- 6) Hetgeen ik met de leerkracht bespreek, bespreek ik thuis na met mijn vader/moeder:

- ☐ Nooit
- ☐ Af en toe
- ☐ Meestal
- ☒ Altijd
- ☐ Anders, namelijk.....

“Als je zegt dat ik slecht heb gedragen wordt papa boos op me gaat hij slaan, krijgt hij rook uit zijn oren”

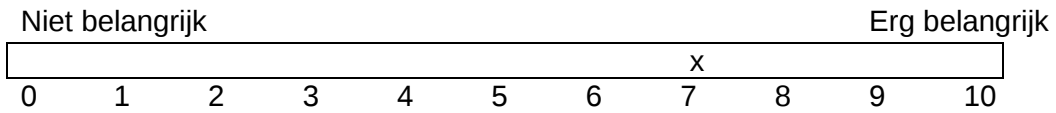
- 7) Wat vind je er van als je leerkracht met je vader/moeder praat?

Geef aan.

“Beetje leuk. Ik ben beetje bang omdat eigenlijk als ik steeds naar huis ga dan is het middenacht en dan snurkt mijn zusje.”

- 8) Hoe belangrijk vindt je het dat je vader/moeder weet hoe je gedrag is op school?
Geef aan.

- 9) Kun je zelf zorgen dat je een smiley krijgt?
- ☐ Nee, alleen de leerkracht kan dat
 - ☐ Nee, ik weet niet hoe
 - ☐ Nee,.....
 - ☐ Ja, maar ik weet niet hoe
 - ☐ Ja,..... “Als je goed hebt gedaan krijg je smiley”

- 10) Wat moet ik van de leerkracht leren op het gebied van gedrag?

1: “niet pesten.”

Lk: “dat kun jij toch al?”

1: “Dat was alles”

- 11) Wat wil ik leren op het gebied van gedrag?

“Toets doen”

Ruimte voor extra informatie of opmerkingen:

Naam leerling: 2

Ingevuld met: Dorien van Westrienen

Datum: 2 april 2013

1) Hoeveel smileys krijg je op een dag?

10

2) Wie kiest of je een smiley krijgt?

☐ Ik

☒ Juf

☐ Anders, namelijk.....

3) Hoe kun je een smiley verdienen?

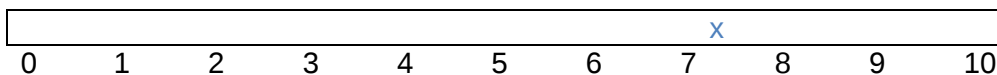
"als je hebt het goed gedaan."

4) Hoe vaak praat je met je leerkracht over je gedrag?

Geef aan.

nooit

heel vaak

5) Als mijn vader/ moeder met de leerkracht praat ben ik er bij:

☐ Nooit

☐ Ik ben er wel, maar ik zeg niks

☐ Ik ben er wel maar ik zeg alleen iets als iemand iets vraagt

☒ Ik praat mee over mijn gedrag "Soms vergeet ik"

☐ Ik voer het gesprek

☐ Anders, namelijk.....

6) Hetgeen ik met de leerkracht bespreek, bespreek ik thuis na met mijn vader/moeder:

☐ Nooit

☐ Af en toe

☐ Meestal

☐ Altijd

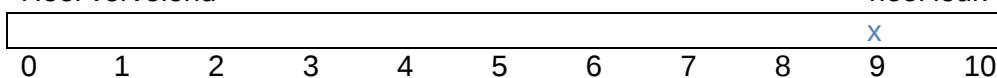
☒ Anders, namelijk "Als gaan we naar school dan vertel ik"

7) Wat vind je er van als je leerkracht met je vader/moeder praat?

Geef aan.

Heel vervelend

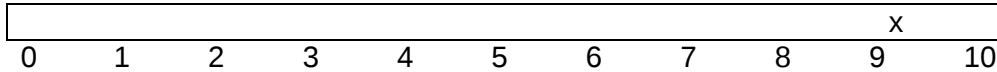
heel leuk

- 8) Hoe belangrijk vindt je het dat je vader/moeder weet hoe je gedrag is op school?
Geef aan.

Niet belangrijk

Erg belangrijk

“Omdat anders zegt íe jij bent zo goed jij zit in kern 11!”

- 9) Kun je zelf zorgen dat je een smiley krijgt?

- ☐ Nee, alleen de leerkracht kan dat
- ☐ Nee, ik weet niet hoe
- ☐ Nee, “juf als ben ik lief”
- ☐ Ja, maar ik weet niet hoe
- ☐ Ja,.....

- 10) Wat moet ik van de leerkracht leren op het gebied van gedrag?

“Rustig en niet schreeuwen door de juf en praten.”

- 11) Wat wil ik leren op het gebied van gedrag?

“Buschauffeur worden.”

Ruimte voor extra informatie of opmerkingen:

Naam leerling: 3

Ingevuld met: Dorien van Westrienen

Datum: 2 april 2013 en 5 april 2013

1) Hoeveel smileys krijg je op een dag?
"12" (leerling telde de dag pictogrammen)

2) Wie kiest of je een smiley krijgt?

- ☒ Ik
- ☐ Juf
- ☐ Anders, namelijk.....

3) Hoe kun je een smiley verdienen?

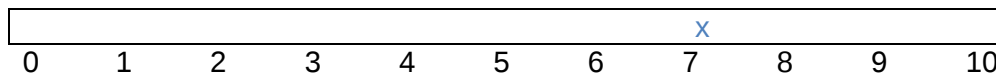
"gewoon om te luisteren naar juf."

4) Hoe vaak praat je met je leerkracht over je gedrag?

Geef aan.

nooit

heel vaak

(deze vraag is drie dagen later nogmaals gesteld. De leerling maakte steeds grapjes en wilde spelen)

5) Als mijn vader/ moeder met de leerkracht praat ben ik er bij:

- ☐ Nooit
- ☐ Ik ben er wel, maar ik zeg niks
- ☐ Ik ben er wel maar ik zeg alleen iets als iemand iets vraagt
- ☐ Ik praat mee over mijn gedrag
- ☐ Ik voer het gesprek
- ☒ Anders, "op de schommel."

6) Hetgeen ik met de leerkracht bespreek, bespreek ik thuis na met mijn vader/moeder:

- ☐ Nooit
- ☐ Af en toe
- ☐ Meestal
- ☒ Altijd
- ☐ Anders, namelijk.....

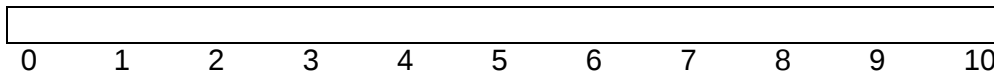
(deze vraag is drie dagen later nogmaals gesteld. De leerling maakte steeds grapjes en wilde spelen)

- 7) Wat vind je er van als je leerkracht met je vader/moeder praat?

Geef aan.

Heel vervelend

heel leuk

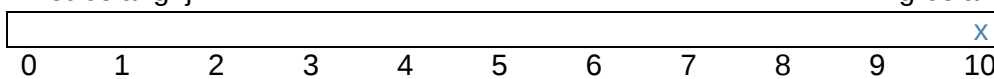
"weet ik niet. Mijn moeder heeft een camera in mijn hoofd, ze kijkt naar jou, ook naar mij." (leerling draait om om te laten zien dat de camera op zijn hoofd zit)

- 8) Hoe belangrijk vindt je het dat je vader/moeder weet hoe je gedrag is op school?

Geef aan.

Niet belangrijk

Erg belangrijk

(deze vraag is drie dagen later nogmaals gesteld. De leerling maakte steeds grapjes en wilde spelen)

"Ja beetje nee"

- 9) Kun je zelf zorgen dat je een smiley krijgt?

- ☐ Nee, alleen de leerkracht kan dat
- ☐ Nee, ik weet niet hoe
- ☐ Nee,.....
- ☐ Ja, maar ik weet niet hoe
- ☒ Ja, "gewoon ik krijg tien smileys"

(deze vraag is drie dagen later nogmaals gesteld. De leerling maakte steeds grapjes en wilde spelen)

- 10) Wat moet ik van de leerkracht leren op het gebied van gedrag?

(deze vraag is drie dagen later nogmaals gesteld. De leerling maakte steeds grapjes en wilde spelen)

"Luisteren"

- 11) Wat wil ik leren op het gebied van gedrag?

(deze vraag is drie dagen later nogmaals gesteld. De leerling maakte steeds grapjes en wilde spelen)

"Buitenspelen leuk met de kinderen spelen"

Ruimte voor extra informatie of opmerkingen:

-

Bijlage E.2 Inge vulde vragenlijsten ouders na de interventie

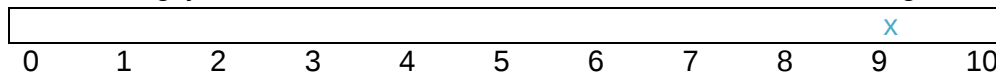
Datum: 4 april 2013

- 1) Hoe vaak is er gemiddeld contact met de leerkracht van uw kind over zijn/ haar gedrag?
 - ☐ Nooit
 - ☐ Enkel bij voortgangsgesprekken en OPP gesprekken
 - ☐ Eens per maand
 - ☐ Eens per 14 dagen
 - ☐ Eens per week
 - ☒ Dagelijks
 - ☐ Anders, namelijk.....
- 2) Wanneer u contact heeft met de leerkracht over het gedrag van uw kind is dat:
 - ☐ Telefonisch
 - ☐ Per post
 - ☐ Per email
 - ☒ Persoonlijk, live contact
 - ☐ Anders, namelijk.....
- 3) Contact met de leerkracht gaat meestal over:
 - ☒ Gedrag
 - ☐ Schoolregels
 - ☐ Afspraken
 - ☒ Leerresultaten
 - ☐ Anders, namelijk.....
- 4) Mijn kind is deelnemer van het gesprek met de leerkracht:
 - ☐ Nooit
 - ☒ Mijn kind is aanwezig, maar heeft geen inbreng in het gesprek
 - ☐ Mijn kind praat mee over zijn/ haar gedrag
 - ☐ Mijn kind voert het gesprek
 - ☐ Anders, namelijk.....
- 5) Hetgeen ik met de leerkracht bespreek, bespreek ik thuis na met mijn kind:
 - ☐ Nooit
 - ☐ Af en toe
 - ☐ Meestal
 - ☒ Altijd
 - ☐ Anders, namelijk.....
- 6) Ik denk dat het gedrag van mijn kind verbetert ten opzichte van nu, wanneer ik contact met de leerkracht heb:
 - ☒ Eens
 - ☐ Oneens

- 7) Hoe belangrijk vindt u het om op de hoogte te zijn van het gedrag van uw kind op school? Geef aan.

Niet belangrijk

Erg belangrijk

Ruimte voor extra informatie of opmerkingen:

"In de pauze wil ik graag extra opletten met de kinderen"

Bijlage F Logboek

Kleurcodes gebruikt in het logboek.

Invullen vragenlijsten met leerlingen	
Invullen vragenlijsten ouders	
Observaties	
Ontwikkelingsperspectief gesprekken (OPP)	
Oudergesprekken	
Critical friends	
Overleg met directie	
Studiebegeleiding/ intervisie Fontys	
Overige activiteiten die niet onder bovenstaande vallen.	
Interventie	

Datum	Activiteit	Resultaten/ uitkomsten
17 januari 2013	Overleg met directie over onderzoek.	Directie vindt het onderwerp van het onderzoek interessant en wil graag dat ik me ontwikkel als gedragsspecialist binnen de school.
17 januari 2013	Studiebegeleiding/ intervisie	Aanpassen onderzoeksvraag, de focus ligt nu op leerlingbetrokkenheid bij verbeteren van gedrag.
31 januari 2013	Ontwikkelingsperspectief gesprekken (OPP)	Bespreken alle leerlingen, gedrag en ontwikkeling met directie en IB
11-15 februari 2013	Oudergesprekken OPP	Ouders zijn op de hoogte van gedrag en ontwikkeling leerlingen
18-22 februari 2013	Studiebegeleiding/ intervisie	Verwerken feedback Jos Bergkamp. Definieren onderzoeksmethoden en ethiek uitwerken.
4 maart	Observatie	Observeren huidige manier van inzet beloningssysteem.
7 maart 2013	Onderzoeksbijeenkomst 6	
7 maart 2013	Critical friends	Feedback gekregen op de vragenlijsten, deze feedback heb ik verwerkt.
8 maart 2013	Invullen vragenlijsten leerlingen	Meting voor de interventie
8 maart 2013	uitdelen vragenlijst ouders	Meting voor de interventie
9 maart 2013	Leraren met LEF	Inspiratie opdoen over reageren op gedrag. Pedagogische tact besproken
8 maart 2013	Vragenlijsten ouders	De eerste vragenlijst terug

		gekregen van ouders
11 maart 2013	Start interventie in de klas	Week 1, zie citaten
12 maart	Vragenlijsten ouders	De tweede vragenlijst terug gekregen
14 maart 2013	Studiebegeleiding/ intervisie	Bespreken interventie
15 maart	Vragenlijsten ouders	De derde vragenlijst terug gekregen
18 maart 2013	Vervolg interventie in de klas	Week 2, zie citaten
18 maart 2013	Oudergesprek met een van de betrokken ouders	Betrokken instanties, ontwikkeling van gedrag besproken.
25 maart 2013	Vervolg interventie in de klas	Week 3, zie citaten
30 maart 2013	Interpreteren data	
2 april 2013	Interventie is beëindigd, manier van werken wordt voortgezet	
2 april 2013	Invullen vragenlijsten leerlingen	Meting na de interventie
2 april 2013	Uitdelen vragenlijsten ouders	Meting voor de interventie
2 april 2013	Critical friends	Feedback gekregen op hoofdstuk 4
4 april 2013	Vragenlijsten ouders	De eerste vragenlijst terug gekregen
12 april 2013	Critical friends	Overleg over ouderbetrokkenheid binnen de interventie
16 april 2013	Ouders gesproken	korte terugblik op de interventie gegeven
17 april 2013	Critical friends	Overleg over presentatie data
19 april 2013	Critical friends	Overleg over meetbaarheid en presentatie van data
25 april 2013	Studiebegeleiding/ intervisie	Bespreken hoofdstuk 5
18 mei 2013	Laatste feedback en PGO opsturen voor laatste feedback.	
7 juni 2013	PGO inleveren	